

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2022

Anna Macáková

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

**Pěstounská péče pohledem sociálních
pracovníků**

Bakalářská práce

Autor: Anna Macáková

Studijní program: B0923P240001 Sociální práce

Studijní obor: Sociální práce v preventivních službách

Forma: Prezenční

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Hradec Králové, 2022

Zadání bakalářské práce

Autor: Anna Macáková

Studium: F19BP0331

Studijní program: B0923P240001 Sociální práce

Studijní obor: Sociální práce v preventivních službách

Název bakalářské práce: **Pěstounská péče pohledem sociálních pracovníků**

Název bakalářské práce AJ: Foster care from the perspective of social workers

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zaměřuje na pěstounskou péči pohledem sociálních pracovníků. Teoretická část se zabývá problematikou pěstounské péče, historií a rozdělením náhradní rodinné péče. Dále také právním ukotvením a zprostředkováním pěstounské péče. Cílem práce je pomocí kvalitativního výzkumu a techniky polostrukturovaných rozhovorů zjistit, jak sociální pracovníci vnímají téma podpory pěstounských rodin.

ZEZULOVÁ, Dagmar, Pěstounská péče a adopce, Praha: Portál, 2012, 197 stran. ISBN 978-80-262-0065-9. NOŽIŘOVÁ, Jana, Náhradní rodinná péče, Praha: Linde, 2012, 94 stran. ISBN 978-80-86131-91-7. MATĚJČEK, Zdeněk, Osvojení a pěstounská péče, Praha: Portál, 2002, 122 stran. ISBN-80-7178-637-3

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Oponent: Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 30.4.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí práce a uvedla jsem veškeré použité prameny a literaturu.

V Křičově dne 14.4. 2022

Anna Macáková

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat především mé vedoucí bakalářské práce paní Mgr. Lucii Smutkové, Ph.D. za vedení práce, její veškerý věnovaný čas, odborné rady a trpělivost. Dále bych také chtěla poděkovat pracovníkům v doprovázejících organizacích, kteří byli ochotni se mnou spolupracovat a odpovídali na mé otázky pro výzkumné šetření.

Anotace

MACÁKOVÁ, Anna. *Pěstounská péče pohledem sociálních pracovníků*. Hradec Králové, 2022. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta. Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Bakalářská práce se zaměřuje na pěstounskou péči pohledem sociálních pracovníků. Teoretická část se zabývá problematikou pěstounské péče, historií a rozdělením náhradní rodinné péče. Dále také právním ukotvením a zprostředkováním pěstounské péče. Cílem práce je pomocí kvalitativního výzkumu a techniky polostrukturovaných rozhovorů zjistit, jak sociální pracovníci vnímají téma podpory pěstounských rodin.

Klíčová slova: náhradní rodinná péče, pěstounská péče, asistovaný kontakt, rodina náhradní, rodina biologická

Annotation

MACÁKOVÁ, Anna. *Foster care from the perspective of social workers*. Hradec Králové, 2022. Bachelor thesis. University of Hradec Králové, Faculty of Arts. Leader: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

The bachelor thesis focuses on foster care from the perspective of social workers. The theoretical part deals with the issue of foster care, history and distribution of alternative family care. Furthermore, the legal anchoring and mediation of foster care. The aim of the work is to use qualitative research and the technique of semi-structured interviews to find out how social workers perceive the topic of supporting foster families.

Key words: surrogate family care, foster care, assisted contact, surrogate family, biological family

Obsah

Úvod.....	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1.Náhradní rodinná péče.....	8
1.1 Formy náhradní rodinné péče	9
1.1.2 Osvojení	9
1.1.4 Poručenství s osobní péčí.....	10
1.1.5 Opatrovnictví	11
1.1.6 Hostitelská péče	11
1.2 Sociální pracovník OSPOD v náhradní rodinné péči	11
2. Pěstounská péče.....	14
2.1.1 Pěstounská péče zprostředkovaná a příbuzenská.....	15
2.1.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu a dlouhodobá pěstounská péče.....	16
2.2 Zprostředkování pěstounské péče.....	18
2.3 Finanční podpora v pěstounské péči	20
2.3.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte.....	20
2.3.2 Odměna pěstouna.....	20
2.3.3 Příspěvek na zakoupení motorového vozidla a příspěvek na ukončení pěstounské péče.....	21
2.4 Změny v odměnách pěstounů v roce 2022	21
2.6 Doprovázení pěstounských rodin.....	22
3. Kontakt dítěte s biologickou rodinou.....	25
3.1 Formy kontaktu.....	25
3.2 Asistovaný kontakt	26
3.2.2 Příprava na kontakt	27
3.2.3 Průběh kontaktu	27
PRAKTICKÁ ČÁST	30
4. Metodické ukotvení výzkumných aktivit.....	30
4.1 Hlavní výzkumný cíl a dílčí výzkumné cíle	30
4.2. Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek	31
4.3 Volba výzkumné strategie	33
4.3.1 Kvalitativní výzkum	33
4.3.2 Kvalitativní polostrukturovaný rozhovor.....	34

4.4 Charakteristika souboru informantů	35
4.5 Realizace výzkumného šetření.....	36
4.6 Rizika výzkumu a etické aspekty.....	37
5. Interpretace získaných informací.....	38
5.1. Dílčí výzkumný cíl č.1 – Zjistit, jak vnímají sociální pracovníci podporu v rámci přípravy na kontakt.	38
5.2. Dílčí výzkumný cíl č. 2 – Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu během kontaktu.	41
5.3 Dílčí výzkumný cíl č. 3. – Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu během vyhodnocování kontaktu.	44
Závěr	48
Seznam použité literatury	50
Seznam tabulek	54
Seznam příloh	54

Seznam použitých zkratk

DVC	Dílčí výzkumný cíl
HVC	Hlavní výzkumný cíl
IPOD	Individuální plán dítěte
NRP	Náhradní rodinná péče
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PP	Pěstounská péče
TO	Tazatelská otázka

Úvod

Tématem mé bakalářské práce je Pěstounská péče pohledem sociálních pracovníků. Inspirací pro výběr mi byl osobní zájem, jelikož sama osobně znám pěstouny přímo z mé obce, se kterými jsem v kontaktu a získala jsem od nich nejen důležité informace, ale vyslechla jsem si také jejich osobní zkušenosti s pěstounstvím. Dále jsem navštívila několik organizací, kde jsem si potvrdila, že náhradní rodinná péče je ten směr, kterým se chci vydat po dokončení studia. Obdivuji všechny pěstouny, kteří dokázali přijmout dítě do své péče a věnují mu veškerý svůj čas a úsilí při výchově. Pěstounská péče je definovaná jako zvláštní forma státem řízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jak sociální pracovníci vnímají téma podpory při zprostředkování asistovaného kontaktu dítěte s biologickou rodinou.

Hlavní cíl jsem rozdělila na následující tři dílčí cíle:

Dílčí výzkumný cíl č. 1 – Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu v rámci přípravy na asistovaný kontakt.

Dílčí výzkumný cíl č. 2 – Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu během asistovaného kontaktu.

Dílčí výzkumný cíl č. 3 – Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu v rámci vyhodnocování asistovaného kontaktu.

K výzkumnému šetření jsem použila kvalitativní výzkum, a jako techniku sběru informací jsem se rozhodla pro polostrukturované rozhovory. Souborem informantů jsou vybraní sociální pracovníci z doprovázejících organizací, kteří poskytují služby v oblasti náhradní rodinné péče.

Má bakalářská práce se skládá ze dvou částí, z části teoretické a části praktické. V teoretické části definuji pojem náhradní rodinná péče, který chápeme jako péči, která je poskytována dětem bez rodiny anebo dětem, o které se jejich rodiče nemohou z různých důvodů starat, poté seznamuji s činností sociálního pracovníka v náhradní rodinné péči. Dále definuji pěstounskou péči, která je jednou z forem náhradní rodinné péče a je jí podrobněji věnována celá druhá kapitola. V neposlední řadě seznamuji s tím, jaké jsou možnosti kontaktu dítěte a pěstouna s biologickou rodinou. Jedná se o povinnost, kterou má pěstoun a měl by styk podporovat, pokud soud nestanoví jinak.

Pro děti je možnost potkat své biologické rodiče důležitá a může to přispět k lepšímu porozumění a uvědomění odkud jsou, a kdo vlastně jsou. Dále se zaměřuji na asistovaný kontakt, na který se poté orientuje hlavní výzkumný cíl mé práce. Asistovaný kontakt je definován jako setkání rodiče s dítětem pod odbornou supervizí profesionálních pracovníků. Asistovaný kontakt je uskutečňován, jelikož rodič nebo jiný příbuzný se z nějakého důvodu nemůže vidět s dítětem o samotě.

Praktická část bakalářské práce navazuje na použitou metodologii a zaměřuje se na samotný výzkum. V kapitole čtvrté vymezuji hlavní výzkumný cíl a popisuji tři dílčí výzkumné cíle, ke kterým v transformační tabulce přiřazuji výzkumné tazatelské otázky, které jsem použila v polostrukturovaných rozhovorech. Dále ve čtvrté kapitole popisuji vybranou výzkumnou metodu a samotný kvalitativní výzkum. Kvalitativní polostrukturované rozhovory jsem si vybrala z toho důvodu, že umožňují přímý kontakt s informanty a jejich pracovním prostředím. Výběr informantů a popis jednotlivých doprovázejících organizací je popsán v dalších podkapitolách. V kapitole páté interpretuji získané informace od informantů a vyvozují závěry.

Domnívám se, že výstupy z mé bakalářské práce s názvem Pěstounská péče pohledem sociálních pracovníků mohou být přínosné jak pro pěstouny, tak i pro biologické rodiče dítěte. Dále mohou být přínosem i pro informanty jako zpětná vazba. Bakalářská práce může například také pomoci pěstounům, kteří se rozhodují ve výběru doprovázející organizace.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Náhradní rodinná péče

Hlavním tématem, kterým se má bakalářská práce zabývat, je pěstounská péče (dále jen PP), která je ale pouze jednou z forem náhradní rodinné péče. Mezi ostatní formy náhradní rodinné péče (dále jen NRP) se také řadí osvojení, svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounská péče na přechodnou dobu a poručenství v případě, pokud poručník o dítě osobně pečuje. Zdeněk Matějček popisuje náhradní rodinou péči jako „*formu péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině.*“ (Matějček, 1999:31).

Účelem NRP je sociálně osiřelým dětem, jinými slovy těm dětem, které mají alespoň jednoho z rodičů, ale ty se o ně nemohou, nechtějí nebo neumějí starat, poskytnout přechodnou či dlouhodobou péči. Náhradní rodinná péče dává dětem možnost vyrůstat v rodinném a přirozeném prostředí, které má vliv především na jejich psychický a psychomotorický vývoj. Dále také pokud je to možné podporuje zachování vazby dítěte s jeho biologickou rodinou (Rychlík et al. 2018).

Cílem první kapitoly je uvedení do problematiky náhradní rodinné péče a vymezení základních pojmů, které jsou dle mého názoru stěžejní a pomohou čtenáři lépe nahlédnout do tématu mé bakalářské práce. V jednotlivých podkapitolách jsou popsány formy náhradní rodinné péče a jejich specifika, dále je popsána práce sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) s náhradními rodinami. Termínem NRP se rozumí „*souhrnné označení pro veškeré druhy nekolektivní péče o děti, o které se z nejrůznějších důvodů nemohou starat biologičtí rodiče.*“ (Nožířova, 2012:11). Náhradní rodinná péče je v České republice upravována podle § 794 zákona č. 89/2012 a dle § 19 zákona č. 359/1999 Sb. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů). Důležité je také zmínit, že všechny formy náhradní rodinné péče mají přednost před ústavní péčí. Ústavní výchovou může jako jediný nařídit soud, pokud je výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohrožený nebo narušený do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu takové vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit. Při svém

rozhodování soud jedná v nejlepším zájmu dítěte (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů).

1.1 Formy náhradní rodinné péče

Hlavními důvody pro umístění dítěte do náhradní rodinné péče bývají nejčastěji ztráta či selhání jeho vlastní rodiny v plnění základních rodinných funkcí. Jedná se především o funkce socializačně výchovné. Dalším důvodem je, že rodiče zemřeli, anebo žijí, ale o své dítě se nemohou, či neumějí postarat. Z těchto zmíněných důvodů mohou být děti umístěny do náhradní rodinné péče (Pazlarová, 2016). Jednotlivým formám NRP se podrobně věnuji v následujících podkapitolách. Dále jsem zde popsala opatrovnictví a hostitelskou péči. Tyto dva pojmy jsou často zmiňovány s formami náhradní rodinné péče v České republice i přestože v případě opatrovnictví se nejedná o institut NRP a hostitelská péče není upravena zákonem. Považuji, ale za důležité zmínit je také ve své bakalářské práci.

1.1.2 Osvojení

Osvojení, známé také pod pojmem adopce, je forma náhradní rodinné péče, ke které je potřeba souhlas rodičů osvojovaného dítěte. Osvojení může být definováno následovně: „*Osvojení je jednou z forem náhradní rodinné péče, která dává za cíl založit takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jako je přirozený vztah mezi rodiči a dítětem.*“ (Rychlík et al. 2018:20).

Dle § 809 zákona č. 89/2012 Sb., může dát matka souhlas nejdříve po 6 týdnech od narození dítěte (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů). Souhlas není potřeba v těchto případech: rodiče jsou zbaveni rodičovské odpovědnosti spolu s právem dát souhlas k osvojení, rodič není schopen projevit svou vůli, nebo následky svého chování, či když se rodič zdržuje na neznámém místě, které nelze s pomocí orgánů veřejné moci zjistit nebo jsou rodiče mladší 16 let. Dále souhlas není potřeba, v případě, že rodič nemá zjevně zájem o dítě, jinými slovy o dítě nejví zájem déle než tři měsíce od posledního kontaktu a pokud rodič nemá zájem o dítě, nebo-li neprojevuje opravdový zájem, a tím tak porušuje své rodičovské povinnosti. Pokud se tyto případy projevují u obou rodičů, souhlas s osvojením dává opatrovník, kterého soud jmenuje. Dítě v osvojení se stává dítětem nových rodičů, osvojitelé získají při adopci stejná práva a povinnosti jako mají biologičtí rodiče ke svým dětem

(Zezulová, 2012). Osvojitelem se může stát plnoletá fyzická osoba. Osvojitelem se může stát také osamělá osoba, ne však osoba v přímém pokolení, nebo sourozenec. Rozdíl je také v tom, když si chtějí dítě osvojit manželé a nesezdané páry. Společně si mohou dítě osvojit manželské páry, u nemanželských párů si dítě může osvojit pouze druh, nebo družka (Rychlík, Hrbáčková, Novotná, et al. 2018).

1.1.3 Svěření do péče jiné osoby

Svěření dítěte do péče jiné osoby je upravováno podle § 953 zákona č. 89/2012 Sb. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů). Svěření do péče jiné osoby je uskutečněno, pokud se ani jeden z rodičů nemůže o dítě osobně starat. Soud při výběru svěření do péče dává přednost rodinným příslušníkům, nejčastěji to jsou prarodiče dítěte. Soud rozhoduje o rozsahu práv a povinností, zákonnými zástupci ale zůstávají rodiče dítěte, pokud soud v této věci nerozhodne jinak. Rozhodnutí o svěření dítěte do péče musí být v souladu se zájmy dítěte. Svěření dítěte do osobní péče pečující osoby má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově. Soud také stanoví rodičům dítěte rozsah výživného. Svěření dítěte do péče jiné osoby není spojeno s nárokem na dávky pěstounské péče ani žádné jiné k tomu určené speciální dávky (Ministerstvo práce a sociálních věcí, online, cit. 2022-03-31).

1.1.4 Poručenství s osobní péčí

Další formou náhradní rodinné péče je poručenství, které je upraveno dle § 928 zákona č. 89/2012 Sb. Cílem této formy náhradní rodinné péče je ochrana nezletilého dítěte, které nemá plnou způsobilost k právním úkonům s ohledem na svůj věk (Zákon č.89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů).

Soud stanoví dítěti poručníka v následujících případech: rodiče dítěte zemřeli, rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti, nebo rodiče nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, nejsou tedy nositeli rodičovské zodpovědnosti. Zvýše uvedeného tedy vyplývá, že poručík je jmenován vždy soudem, přednostně je vybíráno z příbuzenských či jiným blízkých osob, které mohou být stanoveni na přání rodičů v závěti (Zezulová, 2012).

1.1.5 Opatrovnictví

Pojem opatrovnictví není institutem náhradní rodinné péče, ale i tak považují za důležité s tímto pojmem čtenáře seznámit. Opatrovník je zpravidla stanoven soudem z důvodu možného střetu zájmů zákonného zástupce a dítěte, v této situaci se jedná o tzv. kolizního opatrovníka, který je stanoven pro určitá řízení. Dále také může být opatrovník stanoven z důvodu řízení o osvojení a v zájmu dítěte z jiných důvodů, ohrožení majetkových věcí dítěte a při omezení rodičovské odpovědnosti. Ve většině případech je opatrovníkem stanoven orgán sociálně-právní ochrany dětí. Soud vymezí rozsah práv a povinností opatrovníka z hlediska účelu, pro který byl stanoven, aby ochrana zájmů dítěte byla plně zajištěna (Právo na dětství, online, cit. 2022-03-15).

1.1.6 Hostitelská péče

Pojem hostitelská péče není zákonem upraven. Jedná se o formu dlouhodobé pomoci dětem, které žijí v dětském domově, kdy děti jezdí na víkendy a prázdniny do rodin. Tyto návštěvy dětem umožňují navázání vztahů a seznámení s fungující rodinou. Hostitelská péče není vhodná pro všechny děti, hostitelskou péči využívají zpravidla děti v předškolním věku, které dokážou pochopit, že se jedná o dočasný pobyt. Je vhodná pro děti, které nemohli být z nějakého důvodu umístěny do náhradní rodinné péče. Jedná se o děti, které nejsou právně volné a udržují kontakt se svými biologickými rodiči (HOSTITELSKÁ PÉČE a příprava k ní, online, cit. 2022-03-15).

1.2 Sociální pracovník OSPOD v náhradní rodinné péči

V této podkapitole se chci věnovat činnosti sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Činností sociálního pracovníka v doprovázejících organizacích se podrobněji věnuji ve druhé kapitole bakalářské práce. Hlavní činností pracovníka OSPOD je zajištění sociálně-právní ochrany dítěte. V souvislosti s ní pracovník poskytuje sociální poradenství dětem i rodičům při řešení jejich rodinných i osobních problémů. Zajišťuje úkony spojené s výkonem náhradní rodinné péče, spolupracuje s pěstouny, pomáhajícími organizacemi dalšími institucemi. Dále také mezi jednotlivé pracovní činnosti sociálního pracovníka patří přijímání ohrožených dětí, pořádání případových konferencí a pravidelný dlouhodobý kontakt s pracovníky ústavních zařízení pro ohrožené děti (Šance dětem, online, cit. 2022-03-31).

Pracovník pracuje na OSPOD, který je součástí Městského úřadu obce s rozšířenou působností. Sociální pracovník musí mít dokončené vysokoškolské studium, či studium na vyšší odborné škole, dále je nutná zvláštní zkouška odborné způsobilosti, znalost legislativy, znalost místních služeb nebo znalost kompetencí spolupracujících subjektů, kterými jsou např. soudy, policie, pediatři, školy, nestátní organizace doprovázející pěstounské rodiny a rodiny s adoptovaným dítětem nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Sociální pracovník by měl mít také specifické dovednosti, kterými jsou především vytvoření individuálního plánu dítěte (dále jen IPOD), vedení poradenského rozhovoru, zhodnocení funkčnosti rodiny, hodnocení potřeb a míry ohrožení dítěte nebo znalost krizové intervence. Cílovou skupinu sociálního pracovníka tvoří především děti, které nemají funkční rodinné prostředí, jejich rodiče zemřeli, rodiče se jich vzdali nebo nejsou schopni vykonávat své rodičovské odpovědnosti (Sociální práce, online, cit. 2022-03-15).

Shrnutí první kapitoly

V první kapitole jsem definovala pojem náhradní rodinné péče její jednotlivé formy, kterými jsou mimo pěstounské péče také osvojení, svěření do péče jiné osoby a poručenství. Dále jsem také v první kapitole popisovala pracovní činnost sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí v náhradní rodinné péči. Jako první z institutů NRP jsem popsala osvojení. Dalším druhem náhradní rodinné péče je svěření do péče jiné osoby. Dítě se do péče svěřuje v případě, kdy se ani jeden z jeho biologických rodičů o dítě nemůže postarat. O svěření do péče rozhoduje soud, nejčastěji se dítě svěřuje do péče příbuzných osob především do péče prarodičů dítěte. Mimo jiné jsem se zaměřila na pojmy opatrovnictví a hostitelská péče, které jsou často zmiňovány ve formách náhradní rodinné péče, avšak opatrovnictví není institutem NRP a hostitelská péče není upravena v zákoně. Opatrovník je stanoven soudem, nejčastěji bývá jako opatrovník stanoven OSPOD. V poslední kapitole jsem se věnovala činnosti sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí v náhradní rodinné péči. Mezi pracovníkovými činnostmi patří: poskytování sociálního poradenství dětem i rodičům při řešení jejich rodinných i osobních problémů. Zajišťování úkonů spojených s výkonem náhradní rodinné péče, spolupráce s pěstouny a dalšími institucemi a pomáhajícími organizacemi. Dále mezi jeho činnosti patří přijímání ohrožených dětí, pořádání případových konferencí a pravidelný dlouhodobý kontakt s pracovníky ústavních zařízení pro ohrožené děti.

2. Pěstounská péče

Důležitou roli v mé bakalářské práci má forma náhradní rodinné péče, která nese název pěstounská péče. Zdeněk Matějček definuje pěstounkou péči jako „*zvláštní formu státem řízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.*“ (Matějček, 1999:34).

Pěstounská péče (dále jen PP) je jednou z forem náhradní rodinné péče, při které pěstoun o dítě pečuje osobně a je zodpovědný za jeho výchovu. Je upravena v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí dle § 47 (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů). Z právního hlediska ale mezi pěstounem a dítětem nevzniká takový poměr, jako je v případě osvojení dítěte. Pěstouni mohou dítě zastupovat v běžných věcech, jako je návštěva lékaře či jednání se školou, kam dítě dochází. Pěstouni však nesmí jednat sami v záležitostech, které nejsou běžné. Například pěstouni sami nesmí zřídit dítěti cestovní pas. V tomto případě musí být zkontaktován biologický rodič dítěte a s ním mohou zajistit vše potřebné. Když nastane situace, že biologický rodič nesouhlasí, nebo odmítne vyřídit žádost, můžou se pěstouni obrátit na soud. Soud vše projedná a podle toho v zájmu dítěte také rozhodne. Sociální pracovník je zde pro pěstouny oporou a pomáhá jim (Bubleová, Vávrová, 2014, online, cit. 2021-08-22).

Dítě svěřené v pěstounské péči zpravidla své biologické rodiče zná. Pěstouni mají povinnost udržovat a prohlubovat vztah dítěte s jeho biologickými rodiči, dalšími příbuznými osobami a osobami dítěte blízkými. V neposlední řadě mají také pěstouni povinnost umožnit dítěti kontakt s jeho biologickými rodiči, pokud soud nestanoví jinak. Cílem pěstounské péče je poskytnout náhradní rodinnou péči z těchto důvodů: dítě nemůže dlouhodobě vyrůstat v prostředí s jeho biologickými rodiči, ústavní péče ohrožuje nebo narušuje jeho vývoj, dítě nemůže být ze zdravotních, právních, sociálních, či psychických důvodů svěřeno do osvojení (Formy náhradní rodinné péče, online, cit. 2022-03-31).

O pěstounské péči rozhoduje soud. Rozhoduje tak na dobu, která trvá po dobu bránící biologickým rodičům ve starání se o dítě. Tato doba by měla pomoci dítěti překonat dlouhodobější těžké období v životě, kdy jeho biologičtí rodiče nejsou schopni vykonávat svoji rodičovskou povinnost. V mnoha případech děti u pěstounů

zůstávají několik let, někdy u nich zůstávají i do dovršení plnoletosti. Pěstounská péče může být ukončena několika různými způsoby: dítě může z pěstounské péče odejít po dosažení zletilosti, pěstounské péče je zrušena na základě rozhodnutí soudu, nebo dítě může z pěstounské péče odejít do pěstounské péče na přechodnou dobu, jinými důvody pro opuštění pěstounské péče může být úmrtí pěstouna (nebo dítěte), osvojení dítěte či k rozhodnutí o poručenství apod (Pazlarová, 2016).

2.1 Formy pěstounské péče

V současné době rozlišujeme dle následujících kritérií šest druhů pěstounské péče. Dle příbuznosti rozlišujeme zprostředkovanou pěstounskou péčí, která je poskytována v nepříbuzenské rodině a příbuzenskou pěstounskou péčí, která je poskytována v rodině svěřeného dítěte. Dle počtu dětí se rozlišuje pěstounská péče na individuální, kdy je v péči jedno až dvě děti a skupinovou, kdy je rodině svěřeno do péče více dětí. Dle délky pobytu v pěstounské rodině se poté rozlišuje dlouhodobá pěstounská péče a krátkodobá pěstounská péče neboli pěstounská péče na přechodnou dobu. V následujících podkapitolách se věnuji popisu pěstounské péče dlouhodobé a krátkodobé a dále pěstounské péči zprostředkované a příbuzenské (Pěstounství je profese, online, cit. 2022-03-16).

2.1.1 Pěstounská péče zprostředkovaná a příbuzenská

Zprostředkování pěstounské péče zprostředkované – „klasické“ mají za úkol příslušné krajské úřady. Při procesu zprostředkování jsou na jedné straně vyhledávány děti a na straně druhé jsou vyhledávány vhodné fyzické osoby k poskytnutí náhradní rodinné péče přijatému dítěti.

Cílem zprostředkování je výběr vhodného osvojitele nebo pěstouna pro konkrétní dítě (Pazlarová, 2016). Pěstounská péče příbuzenská je určena pro děti, které nemohou vychovávat jejich biologičtí rodiče a ocitají se v péči svých příbuzných, kterými mohou být prarodiče, tety, strýcové či sourozenci. Děti se v příbuzenské péči ocitají například z těchto důvodů: mládí a nezralost matky, úmrtí rodiče, rodič žije sociálně – patologickým způsobem života, psychiatrická diagnóza rodiče, rodiče ve výkonu trestu nebo rodiče závislí na drogách (Nožířová, 2012). Právní úprava dává přednost příbuzenské pěstounské péči před péčí vykonávanou jinou cizí osobou.

Příbuzenští pěstouni neprocházejí klasickou přípravou jako dlouhodobí pěstouni. Neprocházejí psychologickým vyšetřením, ale může se stát, že bude požadováno, avšak v praxi se tomu tak nestává. Umístění se děje velmi rychle, aby dítě mohlo být co nejdříve umístěno do rodiny. Příbuzenská péče nese taky mnohá rizika, ale i výhody. Zásadní výhodou je, že děti znají jak své příbuzné, tak i jejich prostředí. Jsou již také navázány citové vazby mezi příbuznou osobou a dítětem. Dítě zná rodinu, její tradice, rituály a životní styl rodiny. Pokud jsou vztahy mezi rodiči a pečujícími příbuznými dobré, bývá pro dítě snazší udržet kontakt s biologickými rodiči. V případě návratu dítěte zpět do biologické rodiny je návrat proto jednodušší. Tyto uvedené výhody se mohou ale mnohdy obrátit pro dítě v riziko. V příbuzenské pěstounské péči, jejíž sociokulturní zázemí, hodnoty, zvyky či životní styl jsou podobné původní rodině, ze které dítě z důvodu špatné péče odešlo, nemusí být nejlepší volbou v zájmu dítěte. Z pohledu pracovníka je výhodou rychlé vyřešení situace dítěte, pokud se najde příbuzný, který je ochotný převzít dítě do své péče. Rizikem zde je, že pro pracovníka je někdy obtížné proniknout do rodinných vazeb, protože přesně nezná vztahy v rodině, jejich historii. Také tam může panovat neochota sdílet s pracovníkem některé informace. Pro pracovníky bývá také velkou překážkou získání důvěry u pěstounů (Pazlarová, 2016).

2.1.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu a dlouhodobá pěstounská péče

Pěstounská péče na přechodnou dobu byla v České republice zavedena v rámci pěstounské péče v roce 2006. Hlavním cílem pěstounské péče na přechodnou dobu je, že by měla pomoci dětem či mladým lidem v nouzi, podpořit je, a usnadnit zvládnutí situace. Pro rodiče by měla být nápomocná v tom, že dostanou čas na vyřešení osobních problémů či vztahů (Smolíková, 2014). Gabriel uvádí, že pěstounská péče na přechodnou dobu je *„forma pěstounské náhradní péče, která je využívána v případech, kdy biologičtí rodiče nejsou schopni dočasně vykonávat své rodičovské povinnosti a o dítě soustavně a kvalitně pečovat.“* (Gabriel, 2008:54).

Jinými slovy se jedná o dočasné řešení situace. O umístění dítěte do tohoto druhu náhradní rodinné péče, stejně jako u ostatních druhů NRP rozhoduje soud. Dítě lze do péče svěřit na základě předběžného opatření, které je upravováno dle § 454 zákona č. 292/2013 Sb. (Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů). Zažádat o předběžné opatření může pouze obecní úřad

s rozšířenou působností, který podá návrh, soud má poté 24 hodin na vydání rozhodnutí. Díky tomuto je pěstounská péče na přechodnou dobu jedinou formou náhradní rodinné péče, u které může orgán sociálně-právní ochrany dětí vystupovat v roli navrhovatele (Sobotková, 2013).

V pěstounské péči na přechodnou dobu může být dítě umístěno maximálně na jeden rok. Soud má povinnost nejméně jednou za tři měsíce přezkoumat, zda nadále trvají důvody, pro které bylo dítě umístěno do této péče. Cílovou skupinou jsou děti, které nemůže rodič ze závažných důvodů vychovávat, nebo děti u kterých se nepředpokládá návrat do rodičovské péče a je naplánováno osvojení (Macela, 2019).

Od této formy pěstounské péče je očekávána eliminace rizika citových deprivacních projevů dětí. Jsou zde také kladeny větší požadavky na pěstouny. Bez vážného důvodu, za který se považuje např. onemocnění pěstouna, by odmítnutí přijetí dítěte znamenalo výpověď dohody o výkonu pěstounské péče a zahájení správního řízení o vyřazení z evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu (Bubleová, Vávrová, 2014, online, cit. 2021-08-22). Pěstounská péče na přechodnou dobu je definována těmito podmínkami: může trvat maximálně jeden rok, dítě do péče svěřuje soud, děti mohou být svěřeny pouze osobám vedeným v evidenci pěstounů na přechodnou dobu, před umístěním do péče neprobíhá proces zprostředkování NRP, pěstouni pobírají odměnu i po dobu, kdy nemají v péči žádné dítě, jsou ve stavu pohotovosti, kdy jsou schopni přijmout dítě okamžitě, vzhledem k nárokům, které jsou na pěstouny kladeny je doba jejich přípravy 72 hodin (Doprovázení přechodných pěstounů v České republice, online, cit. 2022-03-31).

Dlouhodobá pěstounská péče je určena pro děti, které s největší pravděpodobností nebudou do jednoho roku přijati zpět ke svým biologickým rodičům. Ojedinele se v praxi objevují případy, kdy se děti vrací zpět v krátkém časovém horizontu. Tato pěstounská péče poskytuje dlouhodobé a stabilní opatření. Oficiálně dlouhodobá PP končí zletilostí dítěte. Do pěstounské péče dlouhodobé může dítě přijmout zletilá a svéprávná fyzická osoba, která má bydliště v České republice (Sobotková, 2013).

2.2 Zprostředkování pěstounské péče

Proces zprostředkování spočívá nejen ve vyhledávání osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny, ale také ve vyhledávání dětí, a v odborné přípravě vhodných osvojitelů či pěstounů k přijetí dítěte do rodiny (Pazlarová, 2016).

Zprostředkování pěstounské péče je upravováno dle § 19 zákona č. 359/1999 Sb. (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů). Zprostředkování náhradní rodinné péče je realizováno na žádost, která se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle místa trvalého bydliště žadatele. Sociální pracovník se zájemců ujme a povede s nimi rozhovor, který se zaměřuje na důvody a motivace k rozhodnutí přijetí dítěte do péče, zaměřuje se také na představy o dítěti, jaký by měl mít věk či pohlaví a zda by pro ně bylo obtížné přijmout dítě se zdravotním postižením, nebo s jinou barvou pleti (Pazlarová, 2016).

Pracovníci náhradní rodinné péče dále shromáždí od zájemců veškeré zákonem stanovené dokumenty a založí žadateli spis, který obsahuje zprávu o ekonomických a sociálních poměrech, dotazník pro zájemce o NRP, výpis z rejstříku trestů, doklad o státním občanství, opis z evidence rejstříku testů, písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkovávající osvojení nebo pěstounskou péči, je oprávněn zjišťovat další potřebné údaje pro zprostředkování a také kdykoli zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci. Dále písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny, vyjádření subjektu, se kterým žadatel uzavřel dohodu o výkonu PP, pokud již má svěřeno dítě do pěstounské péče, písemné vyjádření žadatele k možnosti zprostředkování osvojení dítěte z ciziny. V neposlední řadě stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti (Rychlík et al. 2018).

Pracovník poté realizuje návštěvu za účelem provedení sociálního šetření. Pokud zde sociální pracovník shledá, že je vše v pořádku, žádost zájemců spolu s doklady předává na krajský úřad, kde posudkový lékař zhodnocuje žadatelův zdravotní stav, a rovněž probíhá i psychologické vyšetření a terapeutická příprava na samotné přijetí dítěte (Zprostředkování náhradní rodinné péče, online, cit. 2022-03-31).

Krajský úřad pokračuje dále ve správním řízení, které bylo zahájeno podáním žádosti u obecního úřadu obce s rozšířenou působností a po obdržení spisové

dokumentace provede odbornou přípravu, posouzení zdravotního stavu a psychologické vyšetření.

Odborná příprava k přijetí dítěte do rodiny je podmínkou proto, aby byli žadatelé zařazeni do evidence žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Hlavním úkolem této odborné přípravy je především seznámení žadatelů se sociálně-právními aspekty NRP, se specifikou dětí přijatých do náhradní rodinné péče, s vývojem dětí a jejich poruchami a možnostmi jejich terapie (Zprostředkování pěstounské péče online, cit. 2021-01-19).

V odborné přípravě žadatelů o přechodnou pěstounskou péči je kladen velký důraz na to, jak spolupracují pěstouni spolu s biologickou rodinou dítěte. Zde je také posuzováno, jak přechodní pěstouni jednají s budoucími osvojiteli dítěte či dlouhodobými pěstouny. Každý žadatel musí absolvovat nejméně 48 hodin odborné přípravy, ale pěstouni na přechodnou dobu mají přípravu rozšířenou na 72 hodin. Psychologické posouzení zkoumá charakteristiku osobnosti žadatelů a psychický stav, posuzuje předpoklady k výchově dítěte, stabilitu partnerského vztahu, samotné rodiny a také posuzuje motivaci k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. Dále je také posuzováno, zda děti vlastní nebo dříve přijaté v rodině žadatele jsou schopni přijmout další dítě do rodiny. Důležitá je také bezúhonnost nejen žadatele, ale i dalších osob, které s ním žijí v domácnosti. Krajský úřad na závěr vydá rozhodnutí o zařazení do evidence budoucích pěstounů. Čekací doba se odvíjí od toho, jakou mají žadatelé představu o dítěti, a také od toho, zda jsou děti do adopce nebo do pěstounské péče právně volné.

I přestože zájemce o náhradní rodinnou péči splní všechny požadavky potřebné pro přijetí dítěte do péče, může se stát, že žádost o adopci a pěstounskou péči je zamítnuta. Důvody mohou být zdravotní, sociální či psychologické (Zprostředkování pěstounské péče, on-line, cit. 2022-01-15).

2.3 Finanční podpora v pěstounské péči

Pěstounská péče je forma náhradní rodinné péče, která je podporována státem. Zároveň je zohledňována náročnost pěstounské péče, a proto se poskytují rovněž odměny pro pěstouna. Podmínky a nárok na dávky pěstounské péče se od 1. ledna 2013 řídí podle § 47 zákona č. 359/1999 Sb. (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů). Dávky pěstounské péče jsou celkem čtyři, v následujících podkapitolách se věnuji jejich detailnějšímu popisu.

2.3.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte je pravidelným příspěvkem, který je vyplácen každý kalendářní měsíc. Nárok na tento příspěvek má každé nezletilé, nezaopatřené dítě, které je svěřené do pěstounské péče. Příspěvek je vyplácen pečující osobě i osobě v evidenci, která o příspěvek žádá po dobu nezletilosti dítěte.

Příspěvek měsíčně činí (Dle § 47 odst. 3 písm. f) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách):

- a) 4 950 Kč pro dítě ve věku do 6 let.
- b) 6 105 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let.
- c) 6 985 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let.
- d) 7 260 Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let.

Tabulka č. 1 Rozpis dávek pěstounské péče o dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby:

Věk	I. Lehká závislost	II. Středně těžká závislost	III. Těžká závislost	IV. Úplná závislost
Do 6 let	5115 Kč	6105 Kč	6490 Kč	7040 Kč
6-12 let	6215 Kč	7480 Kč	7975 Kč	8635 Kč
12-18 let	7095 Kč	8580 Kč	9130 Kč	9570 Kč
18-26 let	7425 Kč	8910 Kč	9460 Kč	9900 Kč

(Dle § 47 odst. 4 písm. f) zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách)

2.3.2 Odměna pěstouna

Nárok na odměnu pěstouna má pečující osoba po celou dobu trvání péče o dítě. Osoba v evidenci má na příspěvek nárok po dobu zařazení do evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Za kalendářní měsíc činí částka odměny pečující osoby 12 000 Kč, pečuje-li pěstoun o 1 dítě, nebo 18 000 Kč pečuje-li pěstoun o 2 děti. Jedná-li se o osoby v evidenci, činí odměna pěstouna za kalendářní měsíc 20 000 Kč, a to i v případě, že momentálně nepečuje o žádné dítě. Pokud má osoba v evidenci svěřeno další dítě do jiné péče, než je pěstounská péče na přechodnou dobu, odměna pěstouna se tak zvyšuje o 6 000 Kč (Odměna pěstouna, online, cit. 2021-12-16).

2.3.3 Příspěvek na zakoupení motorového vozidla a příspěvek na ukončení pěstounské péče

Výše příspěvku na zakoupení motorového vozidla činí 70 % pořizovací ceny automobilu nebo prokázaných výdajů na opravy, avšak nejvýše 100 000 Kč. Nárok na příspěvek má pečující osoba, která má v péči nejméně 3 děti, nebo má nárok z důvodu péče o 3 děti. Podmínkou však je, že motorové vozidlo nesmí pečující osoba používat pro výdělečnou činnost (Pazlarová, 2016).

Příspěvek na ukončení pěstounské péče je poslední dávkou pěstounské péče, která je vyplácena jednorázově. Příspěvek náleží osobě, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči. Částka 25 000 Kč je vyplácena ke dni zániku nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů).

2.4 Změny v odměnách pěstounů v roce 2022

V roce 2022 nastanou jisté změny, které se budou týkat odměn pěstounů. Schválená Novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí bude rozlišovat odměňování pěstounů příbuzných a odměňování pěstounů z řad nepříbuzných osob. Nepříbuzní pěstouni na tom budou lépe jelikož jim se odměna zvýší a bude vycházet z platné minimální mzdy.

Pěstouni, kteří jsou s dítětem příbuzní budou dostávat dávku nově nazvanou, jako Příspěvek při pěstounské péči. Na rozdíl od zmíněné dávky pro nepříbuzné pěstouny, bude příspěvek při pěstounské péči vycházet z částky aktuální výše životního minima.

Nastane však ještě jedna změna, a to taková, že příbuzní pěstouni budou rozděleni do dvou skupin, s tím rozdílem, že jedna bude dostávat dávky vyšší a druhá nižší. Do první skupiny budou patřit všechny blízké osoby dítěte, kromě prarodičů. Těmto pěstounům bude náležet příspěvek ve výši 2, 3násobku životního minima, který činí 8 878 Kč čistého příjmu. V případě péče o více dětí či o dítě s postižením bude příspěvek vyšší podle počtu dětí a případného postižení. Do druhé skupiny příbuzných pěstounů budou spadat prarodiče dítěte. Příspěvek při pěstounské péči o nepostižené dítě bude ve výši 1,8násobku životního minima, což je částka 6 948 Kč. Současná odměna pěstouna podléhá sice zdanění, ale dají se na ni uplatnit daňové slevy, což u nového příspěvku pro příbuzné pěstouny nepůjde. Jelikož se příspěvek při péči bude odvíjet od životního minima a je dávkou nikoliv mzdou, musí se z něj platit daně (Daňový portál, online, cit. 2021-12-1).

Pro příbuzné pěstouny to nebude vůbec lehká situace, jelikož mnoho pěstounů je právě z řad prarodičů dítěte. I já ze své osobní zkušenosti znám většinu pečujících prarodičů, které jsou již ve starším věku, někteří i v důchodu a není pro ně možné si přivydělávat, nebo být zaměstnán. V návaznosti na to zde může nastat případný problém ohledně zdravotního a sociálního pojištění. Záležitost budou muset vyřešit tak, že se stanou buďto pěstounem zaměstnaným, pěstounem podnikajícím anebo si budou muset pojištění platit jako osoba bez zdanitelných příjmů (Staň se náhradním rodičem, online, cit. 2021-12-13).

2.6 Doprovázení pěstounských rodin

V této podkapitole se věnuji doprovázení a činnosti pracovníků v doprovázejících organizacích, se kterými jsem v praktické části realizovala polostrukturované rozhovory. Doprovázení je služba poskytovaná pěstounským rodinám, kterou poskytuje nezisková organizace s pověřením k sociálně-právní ochraně dětí či místě příslušný OSPOD. Služeb doprovázení na základě uzavření Dohody o výkonu pěstounské péče, mohou využívat pěstouni, děti v náhradní rodinné péči a vlastní děti v pěstounských rodinách, opatrovníci a osvojitelské rodiny a zájemci o poskytování náhradní rodinné péče. Místně příslušný sociálně-právní orgán ochrany dětí má povinnost, minimálně jednou za 6 měsíců navštívit rodinu, kde dítě žije a sledovat jeho vývoj. V prvním půlroce, kdy je dítě svěřené do péče jiné osoby, je tato povinnost jednou za 3 kalendářní měsíce. Rodinu mimo jiné navštěvuje i sociální pracovník, který má za úkol

rodinu doprovázet a docházet za ní nejméně jednou za 2 měsíce. V případě, že je Dohoda o pěstounské péči uzavřena s obecním úřadem obce s rozšířenou působností, s oddělením sociální ochrany dětí, doprovázejícím pracovníkem se stane pracovnice OSPOD a rodinu také navštěvuje v časovém intervalu nejméně jednou za 2 měsíce. V tomto případě pracovnice OSPOD rodinu navštěvuje jednou za 2 měsíce jako doprovázející pracovník a dvakrát ročně přichází do rodiny jako dohled nad svým vykonávaným doprovodem (Rychlík et al. 2018).

Hlavním a nejdůležitějším principem služby doprovázení je podpora náhradní rodiny. V návaznosti na hlavní výzkumný cíl, kterým je zjistit, *jak sociální pracovníci vnímají téma podpory při zprostředkování asistovaného kontaktu dítěte s biologickou rodinou*, v následujících řádcích popisují samotou podporu.

Podpora je poskytována ve formě podpory pěstounů, podpory dítěte nebo podpory rodiny jako celku. U podpory pěstounů, sociální pracovník reflektuje s pěstouny průběh výkonu náhradní rodinné péče, vývoj dítěte či výchovné postupy. Společně s pěstouny dále řeší aktuální obtíže rodiny, poskytuje odborné poradenství a plánuje další služby nejen pro dítě, ale pro celou rodinu. Podpora dítěte spočívá v tom, že sociální pracovník je v pravidelném kontaktu s dítětem a postupuje dle individuálního plánu (IPOD). S dítětem aktivně probírá jeho momentální pocity, názory a obavy, též mu napomáhá k vyjadřování myšlenek a názorů. U podpory rodiny jako celku je úkolem sociálního pracovníka aktivně zjišťovat, jak funguje rodina jako celek. Pomáhá a podporuje rodinu v rozvoji vztahů (Pěstounství je profese, online cit. 2022-01-01).

Na začátku doprovázení je rodině přidělen klíčový pracovník, jehož úkolem je nabízet a poskytovat potřebné služby pro pěstouny či koordinovat služby, které jsou rodině poskytovány. V rámci doprovázení může pěstoun využívat služby jako je pomoc s péčí o svěřené dítě, odborná pomoc, kontakt s původní rodinou a vzdělávání, zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci. Klíčový pracovník má také za úkol projednávat s pěstouny dohodu o výkonu pěstounské péče, což je dohoda, která je uzavírána na začátku spolupráce doprovázející organizace s pěstouny. Dohoda dává spolupráci mezi organizací a pěstounem právní rámec. Jejím účelem je vymezení rozsahu podpory rodině a zvýšení kvality výkonu PP. Na dohodu o výkonu pěstounské péče mohou navazovat tyto dokumenty: IPOD, vzdělávací plán

pro pěstouny a plán průběhu výkonu pěstounské péče. Dalším úkolem klíčového pracovníka je také doprovázet dítě, pěstounské rodiny, nebo příbuzné osoby asistovaným kontaktem. Pracovník se podílí na přípravě kontaktu, který domlouvá, koordinuje a také organizuje (Metodika doprovázení, online, cit. 2021-12-01).

Shrnutí druhé kapitoly

Druhá kapitola bakalářské práce byla věnována pěstounské péči, která se rozděluje na individuální, skupinovou, přechodnou a dlouhodobou, dále na zprostředkovanou a příbuzenskou nezprostředkovanou. V případě pěstounské péče na přechodnou dobu se jedná o tzv. dočasné řešení situace, přičemž o umístění rozhoduje soud. V pěstounské péči na přechodnou dobu může být dítě umístěno nejdéle na jeden kalendářní rok na základě souhlasu jeho biologických rodičů. Dlouhodobá pěstounská péče je určena dětem, které s největší pravděpodobností po uplynutí jednoho roku nebudou přijati zpět ke svým biologickým rodičům. V procesu zprostředkování jsou vyhledávány jak děti, tak i vhodné osoby k poskytnutí náhradní rodinné péče. V dalších podkapitolách jsem se zaměřila na příspěvky v pěstounské péči, kam patří: příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek na zakoupení motorového vozidla a příspěvek na ukončení pěstounské péče. Zmínila jsem i připravované změny na rok 2022. V poslední podkapitole jsem se věnovala doprovázení pěstounských rodin a podpoře, která je hlavním a nejdůležitějším principem služby doprovázení a dále činností pracovníků v doprovázející organizaci, se kterými jsem v praktické části realizovala polostrukturované rozhovory.

3. Kontakt dítěte s biologickou rodinou

V této kapitole se budu zabývat tím, jaké jsou možnosti kontaktu biologického rodiče s dítětem v kontextu dlouhodobé pěstounské péče. Cílem této kapitoly je seznámit s možnostmi kontaktů, a podrobněji obeznámit čtenáře s asistovaným kontaktem, na který se dále váže praktická část mé bakalářské práce.

Kontakt s biologickým rodičem je pro dítě důležitý zejména v procesu budování jeho identity. Sobotková definuje cíl kontaktu takto: „*Cílem kontaktu s biologickou rodinou má být redukování úzkosti a podpora pocitu jistoty u dítěte.*“ (Sobotková, 2013:63). Jestliže dítě nemůže být vychováno rodiči, mělo by je alespoň znát a být s nimi v kontaktu. V budování vlastní identity dítěte je pro něj důležité znát odpovědi na otázky typu: Kdo jsem? Odkud jsem? Kdo ke mně patří? Kde mám své kořeny? Odpovědi na tyto otázky se mu mohou dostat právě během kontaktu s biologickou rodinou, je dobré, aby dítě vyrůstající v náhradní rodině vědělo, že téma jeho minulosti není tabu (Holá, 2014).

3.1 Formy kontaktu

Kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou se rozděluje na přímý kontakt a nepřímý kontakt. Nepřímý kontakt s biologickou rodinou může probíhat dvěma možnostmi, těmi jsou psaná a mluvená forma. Do psané formy patří kontakt pomocí dopisů, e-mailů nebo pomocí jiných prostředků k tomu určených. Mluvená forma kontaktu probíhá pomocí telefonátů či pomocí médií, které toto umožňují (Skype, WhatsApp, aj.). V případě, že se dítě setká s rodičem osobně, jedná se o kontakt přímý. Na výběr má rodič hned z několika možných variant. S dítětem se může setkat formou návštěvy, setkáním na neutrální půdě, může uspořádat výlet s dítětem nebo procházku, případně je možný i pobyt dítěte u jeho biologického rodiče. Přímý kontakt může probíhat za asistence sociálního pracovníka (asistovaný kontakt), nebo bez asistence sociálního pracovníka. Asistovanému kontaktu se budu podrobněji věnovat v následující podkapitole (Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou, online, cit. 2021-12-15).

3.2 Asistovaný kontakt

Asistovaný kontakt je jednou z možností přímých kontaktů dítěte s jeho biologickým rodičem nebo blízkou příbuznou osobou. Služby asistovaného kontaktu se zaměřují na děti svěřené do NRP, na rodiny, které mají svěřené dítě ve své péči a na zájemce o NRP (Sobotková, 2013).

Cílem kontaktu je nejen napomáhat k navázání nebo upevnování kontaktu mezi dítětem a jeho biologickým rodičem či jiným příbuzným, ale také je jeho cílem zajistit bezpečné podmínky pro společně strávený čas dítěte a rodiče. Služba asistovaného kontaktu zahrnuje i přípravu na samotné setkání a řeší otázky kontaktů dítěte svěřeného do pěstounské péče s osobami, které o kontakt s dítětem mají zájem (biologičtí rodiče dítěte, další příbuzní, či jiná blízká osoba dítěte) či o kontakt s nimi projevilo zájem dítě nebo pěstoun např. nastavení podmínek kontaktů, konzultování průběhu realizovaných kontaktů a supervize probíhajících kontaktů. Nejčastějšími důvody uskutečnění asistovaného kontaktu jsou doporučení pracovníků OSPOD nebo rozhodnutí soudu či výsledek dohody pěstouna a biologického rodiče. Asistovaný kontakt je vhodné zvolit také v případě, kdy má rodič psychické problémy (Holá, 2014).

Asistovaný kontakt se dělí do několika fází (Asistovaný kontakt a poradenství, online, cit. 2021-12-30):

- a) Projevení zájmu o kontakt.
- b) Jednání se zájemcem o službu.
- c) Uzavření Dohody o službě asistovaný kontakt.
- d) Příprava na kontakt (příprava biologických rodičů dítěte a pěstounů).
- e) Setkání pěstouna s biologickým rodičem bez dítěte.
- f) Asistovaný kontakt.

3.2.2 Příprava na kontakt

Neméně důležitá část, která předchází samotnému kontaktu je příprava na kontakt. Jedná se o přípravu biologických rodičů, dítěte a pěstounů. Příprava biologického rodiče začíná zpravidla tím, že je rodič požádán ,aby se nesnažil s dítětem jakýmkoliv způsobem zkontaktovat. Například by neměl vyhledávat adresu dítěte a kontaktovat ho prostřednictvím sociálních sítí. Další kroky přípravy vedou ke zjištění zájmu o kontakt a o dlouhodobost zájmu o setkávání. Rodiči jsou vysvětleny pravidla během kontaktu i po jeho skončení.

Příprava dítěte začíná seznámením tím, že by se samo nemělo snažit s biologickým rodičem jakýmkoliv způsobem kontaktovat. S dítětem probíráme všechny dostupné informace, které má o své biologické rodině a ze kterých je poté vycházeno. Požádáme dítě o fotky, které je ochotné poskytnout biologickému rodiči, mohou to být fotky z dětství i z přítomnosti. S dítětem probíráme jeho obavy z kontaktu a necháme ho, aby kladl své otázky ohledně kontaktu a současného života biologického rodiče. S dítětem též probíráme, jak chce svého biologického rodiče oslovovat. Kontakt je také dobré si přehrát pomocí maňásků, v případě jedná-li se o menší dítě. Na závěr je dítě seznámeno s pravidly kontaktu a je sestaven seznam otázek, které má na biologického rodiče. Příprava náhradního rodiče spočívá v jeho podpoření a dání prostoru jeho obavám z kontaktu. Sociální pracovník pěstounovi odpovídá na jeho otázky, které směřují na život biologického rodiče, a i na samotný kontakt (Asistovaný kontakt a poradenství, online, cit.2021-12-28).

3.2.3 Průběh kontaktu

Před samotným poskytováním služby asistovaného kontaktu se uzavírá Dohoda o službě Asistovaného kontaktu. Jejím hlavním úkolem je jasné definování podmínek, za kterých je kontakt uskutečňován, vymezuje rozsah poskytování služby a upravuje práva a povinnosti stran. Dohoda obsahuje jména a kontakty biologických rodičů, pěstounů a zodpovědného pracovníka. Je uzavírána v písemné formě, jelikož tato forma znemožňuje, aby došlo k nesrovnalostem, které mohou nechtěně nastat v případě ústní domluvy. Písemná dohoda konkretizuje kontakt dítěte s rodičem, přání dítěte i rodičů a názory pěstounů či pracovníků. Součástí dohody jsou dodatky, souhlas se zpracováním osobních údajů, převzetí odpovědnosti za dítě a prohlášení o mlčenlivosti (Asistovaný kontakt a poradenství, cit. online, 2021-12-28).

Místo setkání by mělo vyhovovat hlavně dítěti, proto je vhodné zvolit neutrální místo, kde se dítě cítí bezpečně a kde to zná. Z veřejných míst to může být dětské hřiště, park či dětská herna. Musíme brát v potaz, že místo setkání kontaktu by nemělo být plné lidí, tudíž nepřichází v úvahu zvolení např. nákupního centra či přeplněné dětské hřiště nebo herna. Také se nedoporučuje, aby kontakt probíhal v bytě pěstounů a biologických rodičů, a to i přes jejich souhlas, neboť by to mohli chápat jako narušování soukromí. Volit také můžeme z prostorů, které má pracovník k dispozici přímo v organizaci. Prostory by však neměly působit příliš formálně. Možné je také vybírat z míst, které jsou k dispozici od jiných organizací, které s dětmi pracují např. výtvarné dílny a relaxační místnosti. Nevhodně zvolené místo může negativně ovlivnit celý průběh schůzky i celkový výsledek z kontaktu. Na setkání je vhodné vymezit si čas v rozmezí 1,5 až 2 hodiny, řídíme se dle potřeb a přání dítěte a také podle toho, co je uvedeno v dohodě. Je vhodné volit čas, kdy dítě nebude unavené a přetížené. Setkání by mělo probíhat dle doporučené struktury v první řadě probíhá jako první seznámí všech zúčastněných a stanovení oslovování, dále opětovné seznámí s pravidly setkání, informování o rolích odborných pracovníků, výběr dalšího směřování kontaktu, vyhodnocení kontaktu a na závěr rozloučení (Děti patří domů, online, cit. 2021-12-30).

Asistovaný kontakt bývá ukončen po uplynutí stanovené doby, se kterou byli účastníci seznámeni i na samotném začátku kontaktu. Na ukončení pracovník upozorňuje předem vhodným způsobem. Vyhodnocování kontaktu je realizováno průběžně. Ihned po kontaktu pracovník zjišťuje náladu všech zúčastněných, především dítěte a v případě potřeby poskytne odbornou pomoc. Samotný kontakt však nemusí končit pouze po uplynutí času. Může být předčasně ukončen z důvodu porušování pravidel, je-li naplněna zakázka nebo sociální pracovník vyhodnotí, že další kontakt není v zájmu dítěte. V průběhu celého kontaktu je nejdůležitější, aby se dítě cítilo dobře a bylo v psychologické pohodě. Vše se od toho poté odvíjí. V případě, že by nastal nějaký problém, kontakt s biologickým rodičem je ukončen ještě před uplynutím stanoveného času. Pro dítě musí být zajištěno naprosté bezpečí (Vzájemné soužití, online, cit. 2021-12-30).

Shrnutí třetí kapitoly

Poslední kapitola teoretické části se zaměřuje na asistovaný kontakt.

Asistovaný kontakt má za cíl nejen napomáhat dětem k navázání nebo upevnování kontaktu mezi dítětem a jeho biologickým rodičem či jiným příbuzným, ale také je jeho cílem zajistit bezpečné podmínky pro společně strávený čas dítěte a rodiče.

Před samotným asistovaným kontaktem podstupují pěstouni, dítě i biologičtí rodiče přípravu, kde jsou seznámeni s pravidly setkání a připraveni na vznik možných událostí během kontaktu. Před asistovaným kontaktem se uzavírá Dohoda o službě Asistovaný kontakt, jejíž hlavním cílem je stanovení pravidel, za kterých bude kontakt uskutečňována dále je tam uvedena např. stanovená délka setkávání, kterou musí všichni účastníci během setkání dodržet. Situace se odvíjí dle psychického stavu dítěte. Musíme jednat, tak aby dítě nebylo ohroženo a cítilo se bezpečně. Samotné setkávání probíhá podle doporučené struktury v následujícím pořadí: seznámení všech zúčastněných a stanovení oslovení, informování o rolích odborných pracovníků, dále výběr dalšího směřování kontaktu, vyhodnocení kontaktu a rozloučení.

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Metodické ukotvení výzkumných aktivit

V praktické části mé bakalářské práce bude realizováno a charakterizováno výzkumné šetření zaměřené na podporu ze strany sociálních pracovníků při zprostředkování asistovaného kontaktu dítěte s biologickou rodinou. Praktická část bakalářské práce vychází z části teoretické.

Nejprve bude vymezen hlavní výzkumný cíl práce a poté dílčí výzkumné cíle a následně tazatelské otázky do kvalitativního polostrukturovaného rozhovoru. Dále bude popsán druh výzkumu, použité výzkumné metody a techniky, pomocí kterých byl výzkum realizován. Zároveň bude charakterizován výzkumný soubor a popsána realizace a průběh výzkumného šetření, včetně jeho rizik.

4.1 Hlavní výzkumný cíl a dílčí výzkumné cíle

Hlavním výzkumným cílem (dále také HVC) bakalářské práce *je zjistit, jak sociální pracovníci vnímají téma podpory při zprostředkování asistovaného kontaktu dítěte s biologickou rodinou*. Podpora pro účely této bakalářské práce je myšlena jako vzájemná spolupráce sociálního pracovníka s pěstounskou a biologickou rodinou dítěte. Dále je myšlena jako pomoc při řešení problémů či psychická podpora, která je poskytnuta všem účastníkům před, během i po skončení asistovaného kontaktu. Podpora je blíže popisována v kapitole 2.3 Doprovázení pěstounských rodin.

Znění dílčích cílů bylo odvozeno od znění hlavního dílčího cíle, jelikož v rámci podpory při zprostředkování asistovaného kontaktu vnímám oblasti přípravy na kontakt, průběh kontaktu a vyhodnocení kontaktu za důležité a podstatné.

Pro naplnění hlavního cíle byly stanoveny tři následující dílčí výzkumné cíle (dále jen DVC):

DVC1: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu v rámci přípravy na asistovaný kontakt.

DVC 2: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu během asistovaného kontaktu.

DVC3: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu během vyhodnocování asistovaného kontaktu.

4.2. Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Tabulka č. 2: Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Hlavní výzkumný cíl	
<i>HVC: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají téma podpory při zprostředkování asistovaného kontaktu dítěte s biologickou rodinou.</i>	
Dílčí výzkumné cíle	Tazatelské otázky
DVC 1: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu v rámci přípravy na asistovaný kontakt.	<p>TO 1: <i>Jaké metody používáte při přípravě dítěte na kontakt?</i></p> <p>TO 2: <i>Jak jsou připravováni na kontakt pěstouni?</i></p> <p>TO 3: <i>Jak jsou připravováni na kontakt biologičtí rodiče?</i></p> <p>TO 4: <i>Jak stanovujete cíl kontaktu?</i></p>
DVC 2: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu během asistovaného kontaktu.	<p>TO 5: <i>Kdy je uzavírána Dohoda o službě Asistovaný kontakt a jak dlouho před prvním kontaktem?</i></p> <p>TO 6: <i>Jak je řešeno případné porušení dohody?</i></p> <p>TO 7: <i>Jak pracujete s dětmi/pěstouny/rodiči během samotného kontaktu?</i></p> <p>TO 8: <i>Jak pracujete s dítětem, které začne během kontaktu projevovat nezáměr v něm pokračovat?</i></p> <p>TO 9: <i>Co se děje, když nastane situace, že rodič nedorazí?</i></p> <p>TO 10: <i>Kdy a za jakých podmínek jsou do kontaktu zapojeni ostatní členové rodiny?</i></p> <p>TO 11: <i>Jak je zapojován do kontaktu terapeut?</i></p>
DVC 3: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu v rámci vyhodnocování asistovaného kontaktu.	<p>TO 12: <i>Jakým způsobem je kontakt ukončen?</i></p> <p>TO 13: <i>Jaké jsou použity nástroje pro vyhodnocování průběhu kontaktu?</i></p>

	<p>TO 14: <i>Jak vyhodnocujete zájem dítěte a rodiče o kontakt?</i></p> <p>TO 15: <i>Jaký je postup, pokud dítě nejeví o další schůzku zájem?</i></p>
--	---

(Zdroj: vlastní tvorba)

Otázky k DVC 1:

Tato série otázek se zabývá podporou v rámci přípravy na samotný asistovaný kontakt a odhaluje, jak jsou na kontakt připravováni pěstouni, biologičtí rodiče a dítě. Dále také zjišťuje, jak je stanovován cíl kontaktu.

Otázky k DVC 2:

Tyto otázky se zaměřují na poskytování podpory během kontaktu, zjišťují, kdy je uzavírána Dohoda o službě Asistovaný kontakt a jak je pracováno s dítětem, pěstouny a biologickými rodiči během kontaktu. Dále zjišťují, kdy jsou do kontaktu zapojováni ostatní členové rodiny a terapeut, následně jak je pracováno s dítětem, které začne během kontaktu projevovat nezájem v něm pokračovat a jak je řešena situace, kdy rodič na kontakt nedorazí..

Otázky k DVC 3:

Tato série otázek se věnuje ukončování kontaktu a vyhodnocování zájmu dítěte a rodiče o další kontakt. Dále se věnuje tomu, jaké jsou použity nástroje pro vyhodnocení kontaktu a tomu, jaký je postup, když dítě nejeví zájem o další kontakt s rodičem.

4.3 Volba výzkumné strategie

Výzkumnou strategii lze definovat jako obecný metodologický přístup k řešení výzkumné otázky. Za hlavní výzkumné strategie jsou považovány kvalitativní a kvantitativní strategie. Kvalitativním výzkumem je možné získat značné množství údajů od malého počtu dotazovaných jedinců (Hendl, 2005).

Díky této klíčové vlastnosti jsem se rozhodla ve své bakalářské práci jako výzkumnou strategii zvolit kvalitativní výzkum. Podrobněji se definici kvalitativního výzkumu a techniky sběru dat věnuji v následujících podkapitolách.

4.3.1 Kvalitativní výzkum

Jako výzkumnou strategii pro svou bakalářskou práci jsem vybrala kvalitativní výzkum, pomocí kterého jsem chtěla zjistit, *jak sociální pracovníci vnímají téma podpory při zprostředkování asistovaného kontaktu dítěte s biologickou rodinou*. Výzkumný soubor se skládá z 5 sociálních pracovníků, kteří působí v doprovázejících organizacích. V kvalitativním výzkumu je pro výzkumníka typický výběr tématu a určení výzkumných otázek, které může doplňovat během průběhu výzkumu. Výzkumník pracuje přímo v terénu, kde spolupracuje s novými lidmi. Vzhledem k tomu, že je to proces náročný, probíhá sběr dat a jejich následná analýza v delším časovém intervalu. Mezi jeho další charakteristiky patří také to, že výzkumník ze získaných dat konstruuje obraz, jehož kontury získává až v průběhu sběru informací. Kvalitativní výzkum je interpretací sociální reality (Hendl, 2005). Konkrétně je kvalitativní výzkum dle Hendla definován takto: *„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“* (Hendl, 2005:50).

Kvalitativní výzkum má výhodu v tom, že získává podrobný popis a vzhled při zkoumání jedince, skupiny, události a fenoménu, dále také umožňuje navrhnout teorie. Má však i své nevýhody, kterými může být, časově náročná analýza i sběr dat, samotné výsledky pak mohou být snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobním postojem. Za další nevýhodu kvalitativního výzkumu je považována skutečnost, že získaná znalost nemusí být zobecnitelná na celou populaci. Na jeho základě není též snadné

provádět prognózy, testovat hypotézy a teorie. Další nevýhodou je snazší ovlivnění výsledků osobnostními preferencemi výzkumníka či výzkumnice (Hendl, 2005).

4.3.2 Kvalitativní polostrukturovaný rozhovor

Při empirickém šetření v této bakalářské práci byla využita metoda polostrukturovaný rozhovor, který byl realizovaný se sociálními pracovníky ve vybraných doprovázejících organizací. Je to nejrozšířenější metoda, která je považována za nejobtížnější na zpracování a zároveň nejvýhodnější pro zpracování a získávání kvalitativním dat. Mezi další metody kvalitativního výzkumu patří pozorování, texty a dokumenty, audio a video.

Při výběru techniky jsem dbala na možnost kontaktu s informanty, což kvalitativní polostrukturovaný rozhovor umožňuje. Polostrukturovaný rozhovor oproti nepolostrukturovanému vyžaduje rozsáhlou přípravu, jeho další výhodou je také to, že máme dané minimum otázek a témat, které tazatel musí probrat. Dává nám to tak jistotu, že témata a otázky budou skutečně probrány. Za velkou výhodu považuji možnost kladení doplňujících otázek, můžeme tím dosáhnout vyšší přesnosti výzkumu a zároveň nás to obohatí o další znalosti. Miovský (2006) vidí jako velkou výhodu polostrukturovaného rozhovoru v eliminaci nevýhod nestrukturovaného a plně strukturovaného rozhovoru a současně ve vytažení maxima jejich výhod. Za nevýhodou můžeme považovat situaci, kdy se tazatel nedrží struktury rozhovoru a doplňujícími otázkami získává data, která nejsou relevantní cílům výzkumu a výzkumným otázkám (Miovský, 2006).

4.4 Charakteristika souboru informantů

Výzkumným souborem, od něhož jsem získala potřebné údaje k zodpovězení dílčích cílů a následně hlavního výzkumného cíle, jsou sociální pracovníci z doprovázejících organizací. Jejich charakteristiky jsem popsala níže.

Prvním informantem je pracovník (dále jen I1) střediska Stopa čápa, které spadá pod neziskovou organizaci Salinger, z. s. Stopa čápa se zaměřuje v první řadě na provázení pěstounů v náhradním rodičovství, dále pomáhá pěstounům a dětem v komunikaci o těžkých životních událostech. Podporuje klienty při zvládnání výchovných problémů a také spolupracuje s terapeutky, psychology, školami a dalšími aktéry systému péče o dítě (Stopa čápa, online, cit. 2022-01-27).

Druhým informantem je pracovník (dále jen I2) z neziskové organizace Diamant. Organizace se zaměřuje na doprovázení pěstounů tzn. přidělení klíčového pracovníka, který poskytuje podporu a asistenci při kontaktu s biologickou rodinou či zprostředkování a úhradu odborného poradenství. Dále pomáhá žadatelům s jejich přípravou o náhradní rodinnou péči, poskytuje odborné poradenství a pořádá semináře, besedy ve školách a kulturní akce na téma náhradní rodinné péče (Diamant z.s., online, cit. 2022-01-27).

Třetím informantem je pracovník (dále jen I3) z nestátní neziskové organizace Amalthea. Tato organizace je charakteristická svým cílem, jímž je zvýšit spokojenost dítěte v rodině vlastní či nevlastní a předcházet umístování dětí do ústavní péče. Poskytuje služby pro děti a jejich náhradní rodiny, ve spolupráci s Krajským úřadem Pardubického kraje vyhledává nové pěstouny. Služby jsou určeny pro děti v pěstounské péči a v adopci, pro jejich sourozence, pro pěstouny, adoptivní rodiče, pro zájemce o náhradní rodinnou péči z pardubického kraje a pro každé dítě, které se na pracovníky obrátí s žádostí o pomoc z důvodu ohrožení na životě nebo porušování práv (Amalthea z.s., online 2022-01-27).

Čtvrtý informantem je pracovník (dále jen I4) z centra náhradní rodinné péče Maják. Pracovníci centra pomocí doprovázení poskytují podporu, poradenství a odbornou pomoc dětem svěřených do náhradní rodinné péče a pečujícím osobám. Dále také vedou odbornou přípravu zájemců o náhradní rodinnou péči (Oblastní charita Trutnov, online, cit. 2022-01-28).

Pátým informantem je pracovník (dále jen I5) z Centra Domov a rodina. Pracovníci doprovázejí pěstouny při výkonu péče o svěřené dítě, poskytují základní poradenství a odborné služby související s výkonem pěstounské péče, poskytují vzdělávání, zprostředkovávají asistované kontakty a mezi jejich činnosti patří také odlehčovací a respitní péče pomocí příspěvků na tábory, zprostředkování hlídání či organizování volnočasových aktivit pro děti. V neposlední řadě také sledují výkon pěstounské péče a poskytují informace zájemcům o náhradní rodinnou péči (Centrum Domov a rodina, online, cit. 2022-01-28).

4.5 Realizace výzkumného šetření

Prvním krokem výzkumného šetření bylo nalézt a oslovit s prosbou informanty, kteří by byli ochotni spolupracovat se mnou na polostrukturovaném kvalitativním rozhovoru. Polostrukturovaný rozhovor byl zaměřen na téma podpory ze strany sociálních pracovníků. Rozhovory byly uskutečněny po domluvě ve většině případech online formou, z důvodu opětovného rozšíření koronavirového onemocnění. Z toho důvodu jsem také dělala polostrukturované rozhovory pouze s 5 informanty, jelikož koronavirové onemocnění zabránilo ostatním vybraným pracovníkům v účasti. Avšak ani při tomto počtu nebyl problém získat informace, které vedly k naplnění hlavního výzkumného cíle. Rozhovory probíhaly za pomoci aplikací Microsoft Teams a WhatsApp, v jednom případě proběhl rozhovor přímo ve středisku organizace. Jednotlivé rozhovory trvaly přibližně 50 minut. Velkou část jsem věnovala přípravě na samotný rozhovor, tazatelské otázky prošly několikrát úpravou, než jsem je dostala do použitelné a srozumitelné podoby. Před rozhovorem jsem informantům zaslala transformační tabulku, aby byli seznámeni a připraveni na rozhovor. Výzkum probíhal v časovém rozpětí od října 2021 do března 2022. Nejvíce času mi zabrala samotná příprava tazatelských otázek do rozhovoru a přepisy jednotlivých rozhovorů. Rozhovory s informanty poté probíhaly v průběhu ledna 2022. Zbytek času jsem věnovala interpretaci získaných informací.

4.6 Rizika výzkumu a etické aspekty

Během svého výzkumu jsem narazila na několik rizik, které se ale v průběhu jednotlivých rozhovorů s informanty nepotvrdily. Případnému nedorozumění nebo neporozumění otázek jsem se vyhnula doptáváním. Během samotných rozhovorů by mohlo být rizikem odbíhání od tématu, poté by pro mě byl velmi obtížný a zdlouhavý přepis jednotlivých rozhovorů, naštěstí se to nepotvrdilo. Určité riziko by mohlo spočívat i v neochotě dotazovaných, stát se mluvčími svých organizací při mých rozhovorech. Ani toto riziko se nepotvrdilo, z rozhovorů s informanty jsem vycítila ochotu spolupráce.

Před samotným začátkem rozhovoru byli všichni informanti seznámeni s tím, že z důvodu citlivosti tématu bude v práci dodržena anonymita a informanty nebudu jmenovat. V práci jsem uvedla pouze názvy jednotlivých organizací. Účastníkům výzkumu jsem nezatajovala žádné informace, naopak jsem je seznámila s tématem své práce, se stanoveným cílem i s okolnostmi výzkumu. Dále byli seznámeni s tím, že rozhovor bude použit pro účely mé bakalářské práce, s čímž všichni souhlasili. Učinila jsem tak na základě poznatků, které jsem se dočetla v knize od Jána Mišoviče, který zde uvádí jednu ze základních výzkumníkových povinností: „*Jeho povinností je sdělit všechny pozitivní i negativní aspekty spojené s jednotlivými etapami výzkumu a rovněž validitu získaných výsledků.*“ (Mišovič, 2019:77).

5. Interpretace získaných informací

Následující podkapitoly jsou věnovány interpretaci odpovědí informantů, které jsem získala z kvalitativních polostrukturovaných rozhovorů. Celý můj výzkum je interpretován z výpovědí 5 informantů. V rámci interpretací jsem využila metodu základního kódování. V kvalitativní analýze je kód nejčastěji slovo nebo krátká fráze, které vyjadřují nejvýznamnější nebo shrnující znak určité skupiny textových nebo vizuálních dat (Hendl, 2006).

V následujících podkapitolách informace interpretuji postupně v návaznosti na jednotlivé dílčí cíle. Samotné interpretace prokládám odpověďmi informantů, které jsou vyznačeny kurzívou a jsou v uvozovkách. Informanty označuji jako I1-I5.

5.1. Dílčí výzkumný cíl č.1 – Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu v rámci přípravy na kontakt.

V souvislosti s prvním dílčím cílem jsem zjišťovala, jak sociální pracovníci vnímají podporu v rámci přípravy na kontakt. K jeho zjištění jsem použila čtyři tazatelské otázky TO 1, TO 2, TO 3 a TO 4.

Informanti se jednoznačně shodují v tom, že příprava účastníků je důležitou a nedílnou součástí samotného kontaktu. Z výpovědí vyplívá, že informanti při přípravě používají stejnou metodu. Jedná se o přípravu formou rozhovorů, která je nejčastější metodou a používá se jak u dětí a pěstounů, tak i u biologických rodičů dítěte. V přípravě dítěte na kontakt hraje velkou roli jeho věk a rozumové schopnosti. Dítě je připravováno s ohledem na jeho schopnosti, aby pochopilo, co se vlastně děje. Kontakt probíhá hlavně pro dítě nikoliv pro rodiče. Informanti ve většině uvedli, že důležité při přípravě dítěte je zjistit co všechno si dítě pamatuje a jestli si něco pamatuje o tom, jak vypadala situace u rodičů.

Někteří informanti spolu s rozhovorem používají i jiné metody. „*Spolu s dítětem hovoříme o mamince, ukáže se fotka a dále zjišťujeme, zda chce osobu vidět.*“ (I5). Dále doplnil že pokud se u dítěte neobjeví strach, tak spolu s dítětem dále mluví o případném kontaktu, hovoří s dítětem o jeho přáních, obavách či i o možné strachu ze setkání. Informant (I2) doplnil že větší část přípravy dítěte probíhá přes pěstouna, aby se zaručilo, že nebude narušeno bezpečí dítěte, poté lze v tomto případě použít hry, pomocí kterých dítěti sdělíme, že kontakt proběhne.

Informant (I4) mě seznámil v průběhu našeho rozhovoru se zcela ojedinělou metodou, kterou nikdo jiný z informantů nevyužívá. Informant mi sdělil, že příprava dítěte na kontakt začíná tím, že biologický rodič odešle dítěti dopis, na dítěti je potom volba, zda odepíše či nikoliv. Příprava biologických rodičů na kontakt je dále v rukou OSPOD. V případě pěstounů je příprava realizována formou rozhovoru s informantem, kdy spolu řeší možné obavy či strach.

Informanti se také shodovali v tom, že velkou roli hraje to, zda jsou samotní pěstouni otevření kontaktu s biologickým rodičem dítěte. Hlavně pro čerstvé pěstouny to může být velmi traumatizující, v tomto případě jsou odkazováni na terapeutu, buďto má organizace přímo svého terapeuta nebo externího. Informant (I1) popisuje přípravu pěstounů s ohledem na to, jedná-li se o zprostředkované pěstouny či příbuzenské. Rozdíl je zde v tom, že pěstouni zprostředkovaní jsou na kontakt připravováni ještě dřív, jelikož prochází přípravou. Příprava u příbuzenských pěstounů je složitější, jelikož samotný kontakt ve většině případech probíhá, tudíž ho informant upravuje a snaží se pěstouny naladit na „pozitivní směr“, který by se během kontaktu měli ubírat.

Všichni informanti mimo (I2) připravují i biologické rodiče, informant I2 sdělil, že ze strany jejich organizace je svolána případová konference a další příprava je dále na OSPOD. V naprosté většině i zde příprava probíhá formou rozhovoru, kdy jsou informanti pro rodiče oporou a snaží se spolu s nimi řešit jejich strach či nejistotu z kontaktu. V případě informanta (I3) má jeho organizace speciálního pracovníka, který se věnuje právě přípravě rodičů.

Informant (I1) odpověděl : *„Před prvním kontaktem je domluvená schůzka, kde jde především o naladění, snažíme se být mostem, nikoliv zdí, přes kterou nebude moct dítě projít“*. Rodič je dále připravován na to, že kontaktu se budou účastnit i samotní pěstouni dítěte a sociální pracovníce.

Informanti spolu s výpověďmi také uváděli, že ve většině případech se s pěstouny lze spojit, setkali se však i s opakem, kdy se se s biologickým rodičem dítěte spojit nepodařilo. V tomto případě informant (I4) spolu s přípravou dítěte a pěstoun mapuje i to, zda někdo připravuje na kontakt i biologického rodiče dítěte. S přípravou na kontakt souvisí i stanovení cíle samotného kontaktu. I v této otázce se informanti ve většině shodovali.

V zásadě při stanovení cílů používají informanti stejné metodiky a formuláře. Nejčastěji využívaný formulář, se kterým jsem se setkala u všech vypovědí je Formulář vyhodnocení rizik. Z metodik poté Metodika asistovaného kontaktu. Dále je informanty (I2 I4 a I5) využíván IPOD, který stanovil OSPOD. Informant (I1) doplnil, že se stanovení cíle kontaktu odvíjí od toho, zda se jedná o kontakt, který má vztah udržet, o kontakt, který má vztah navázat anebo o kontakt, kde trvá přesvědčení, že se dítě do péče vrátí. Nejdůležitější je zde samozřejmě dítě, od kterého se vše odvíjí.

Shrnutí

Ze získaných výpovědí informantů vyplynulo, že se příprava dítěte odvíjí od věku a rozumových schopností dítěte, které je vždy na prvním místě a kontakt se koná hlavně kvůli dítěti. Jednoznačně se informanti shodují na tom, že příprava na kontakt je nedílnou součástí kontaktu. Dítě je připravováno na kontakt formou rozhovoru, který je s ohledem na jeho věk uzpůsoben a obohacen např. o společnou hru s informantem či o prohlížení fotek biologického rodiče. Rodiče jsou připravováni též formou rozhovoru, na základě toho, zda se s nimi informanti spojí. Případně informanti monitorují, zda jsou připravováni jinde. V přípravě nezprostředkovaných pěstounů se jedná pouze o úpravu či ovlivnění, aby šli pozitivním směrem, jelikož samotný kontakt probíhá. Zprostředkovaní pěstouni jsou připravováni již dříve, v některých odpovědích i formou případové konference a dále pak formou rozhovoru s informantem.

Z některých výpovědí vyplynulo, že nadcházející kontakt může v pěstounech a v biologických rodičích vyvolat strach či obavy, a právě proto je velmi důležité, aby zde měli podporu od pracovníků. Ti pěstouni a rodiče, u kterých se projevuje strach z kontaktu či nejistota a obavy, jsou informanty dále odkázáni na práci s terapeuty a v ojedinělých případech je práce s biologickým rodičem na OSPOD. Informanti se shodují v tom, že během rozhovorů je jak pěstounům, tak biologickým rodičům neustále vysvětlováno, že kontakt probíhá s ohledem na dítě. V zájmu informantů je pozitivně naladit účastníky, aby pochopili, k čemu je kontakt pro dítě prospěšný. Informanti zjišťují, jak si všichni účastníci představují průběh kontaktu či zda případně spatřují nějaká rizika. Z výzkumu dále vyplynulo, že informanti jsou tu pro všechny účastníky a snaží se je spolu s dítětem připravit na kontakt či řešit s nimi možné obavy a strach. První výzkumný cíl byl tímto šetřením naplněn.

5.2. Dílčí výzkumný cíl č. 2 – Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu během kontaktu.

Druhým výzkumným dílčím cílem (DC2) je zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu v rámci průběhu kontaktu. Pro výzkumné šetření druhého dílčího výzkumného cíle jsem použila sedm tazatelských otázek TO 5-11, pomocí kterých jsem zjišťovala, jak probíhá podpora během kontaktu.

Informanti před samotným kontaktem uzavírají Dohodu o službě Asistovaný kontakt těsně před samotným setkáním. Výjimkou byli informanti (I1 a I2), kteří jsou stejného názoru, podle nich je ideální dohodu uzavírat s předstihem několik dnů před kontaktem. Informant (I1) doplňuje: „*Pokud dítě umí psát, podepisuje také dohodu*“. Informant (I2) uvedl, že se setkal i s případy, kdy je dohoda o kontaktu uzavírána s předstihem až několik měsíců.

Všichni informanti uvedli, že v každé uzavřené dohodě je i předem ošetřeno její případné porušení. Informanti (I3, I4 a I5) mají s biologickým rodičem během kontaktu stanovena tzv. napomenutí. Když jsou vyčerpána všechna napomenutí, tak ve všech výpovědích informanti sdělili, že je kontakt s ohledem na bezpečnost dítěte ukončen. V případě informantů (I3 a I5) jsou během kontaktu stanovena napomenutí celkem tři. Na rozdíl od informanta (I4), který má stanovena napomenutí jenom dvě a informant (I1) nemá stanovena žádná napomenutí, pouze upozorní na porušení pravidel a kontakt je ukončen. Podobného názoru je i informant (I2), který po porušení pravidel kontaktuje OSPOD a je svolána případová konference.

Informanti se do samotného kontaktu snaží nezasahovat, z výpovědi bylo zřejmé, že se zapojují v případě porušení pravidel, nebo v situacích, když dítě dává neverbální domluvené signály. Zde to závisí na připravenosti všech účastníků, jelikož v naprosté většině odpovědí jsem se setkala s tím, že informant do kontaktu zasahovat nemusí, pokud jsou účastníci na kontakt dostatečně připraveni. Informant (I2) odpověděl: „*V případě potřeby reaguje spíše pěstoun(ka), kteří znají nejlépe projevy dítěte, klíčový pracovník by měl jistit kontakt, ale za každou cenu do něj nezasahovat*“. Ve většině výpovědí informanti uváděli, že během kontaktu je jejich hlavní činností sledovat dítě, vést záznam, kde si zapisují, jak rodič zvládá využít čas s dítětem a v případě potřeby být připraven zasáhnout do kontaktu. Jako v případě odpovědi informanta (I4), který doplnil, že během kontaktu se snaží vytvářet vstřícnou a bezpečnou atmosféru

s ohledem na bezpečí dítěte. Všichni informanti se v tomto ohledu shodli, jelikož bezpečí a citové rozpoložení dítěte je to nejpodstatnější a od toho se celý kontakt odvíjí.

Z realizovaných rozhovorů vyplynulo, že se informanti jednoznačně shodují v tom, že pokud dítě začne nějakým způsobem projevovat nezáměr, zpravidla udělá nějaký předem domluvený signál, např. pracovníkovi donese plastový hrníček z dětské kuchyňky, kontakt je informanty ihned ukončen a poté informanti dále vyhodnocují, zda by kontakty měly i nadále probíhat. Jedná-li se o malé dítě, svůj nezáměr může začít projevovat tím, že začne brečet, jelikož se mu vybaví nějaký vjem z minulosti, např. parfém nebo alkohol. Informanti uváděli, že v žádném případě se dítě nesnaží přemlouvat, aby dál v kontaktu pokračovalo. Otázku situace, kdy rodič nedorazí, vnímají informanti jako velmi citlivé téma a těžkou emoční situaci hlavně pro dítě.

Vesměs se informanti shodují v tom, že kontakt je ukončen. Informant (I1) biologického rodiče sám kontaktuje, když se nedovolá, čeká maximálně 15 minut, poté se kontakt ukončí a začne komunikovat s dítětem. Výpovědi všech informantů se ztotožňují v tom, že v komunikaci s dítětem o tom, proč biologický rodič nedorazil, je velmi důležité mluvit pravdivě, ale nezraňujícím způsobem. Informant (I1) doplnil: *„Pokud se dozvíme, proč rodič nedorazí a dítě je ve věku, kdy tomu rozumí, sdělí se i důvod, proč rodič nedorazil, dítě si poté udělá samo obrázek, jaký rodič je“*.

Podpora je ze strany informantů poskytována nejen během kontaktu s biologickým rodičem, ale i s ostatními členy biologické rodiny. Informanti se shodují v tom, že se snaží o udržení vazeb, nikoliv o jejich zprerhání. Informanti jednají na základě potřeb dítěte a v jeho nejlepším zájmu. Dále uvádějí, že dítě by mělo znát svou vlastní identitu, a informanti jeví pozitivní postoj při zapojování ostatních členů biologické rodiny dítěte. V případě zapojení biologických sourozenců dítěte informanti uvedli, že je adekvátní zapojení až na druhé schůzce. Většina informantů byla toho názoru, že první schůzka je čistě pro dítě a jeho biologického rodiče, měli by zde mít prostor tedy jenom sami pro sebe. To tedy platí i v případě doprovodu biologického rodiče, informanti se shodli na tom, že rodič by měl přijít bez jakéhokoliv doprovodu. Informant (I4) uvedl, že pokud dítě nemá sourozence, nastává situace, kdy informant hledá další blízkou osobu, často babičku, se kterou by dítě mohlo navázat vztah.

V případě potřeby je informanty do kontaktu zapojován terapeut, v případě nesouhlasu účastníků se jej snaží informant k zapojení namotivovat a ve většině případů je jeho snaha úspěšná. Terapeut je poté do kontaktu zapojován už na prvním kontaktu a poté dle potřeby, hlavně před a po samotném kontaktu, kdy je to nejvíce potřeba. V případě odpovědi informanta (I3) je terapeut zapojován hned, jak informant zjistí, že se s dítětem něco děje. Informant (I2) sdělil, že mají terapeuty rozděleny na ty, kteří pracují s dětmi a na ty, kteří pracují jenom s dospělými. Z výpovědí bylo patrné, že terapeut má snadnější proces práce, jelikož se účastní porad, seminářů a participuje na vyhodnocení cílů.

Shrnutí

Z rozhovorů se sociálními pracovníky bylo zjištěno, jak je jimi poskytovaná podpora v rámci průběhu kontaktu. Všichni informanti se jednoznačně shodli na tom, že pokud je u všech účastníků pečlivě provedena příprava, není potřeba příliš do kontaktu zasahovat. Pokud však pracovníci musí do kontaktu zasáhnout, ve většině odpověděli, že je to kvůli porušení pravidel ze strany biologických rodičů. V tomto případě jsou informanty stanoveny napomenutí, a s ohledem na bezpečí dítěte je poté kontakt po naplnění všech napomenutí ukončen. Situace, kvůli kterým je kontakt následně ukončen, jsou ošetřeny v dohodě o kontaktu.

Informanti se shodli na tom, že ve většině kontaktů je dohoda podepisována přímo ten den, ve výjimkách je dohoda podepisována i s předstihem několika dní. Informanti uváděli, že v dohodě o kontaktech je i ošetřena situace, když rodič na domluvený kontakt nedorazí. Informanti se shodli na tom, že tato situace je pro dítě velmi citlivá a bolestivá. Informanti uváděli, že kontakt je ukončen. Výpovědi všech informantů se ztotožňují v tom, že v komunikaci s dítětem o tom, proč biologický rodič nedorazil, je velmi důležité mluvit pravdivě, ale nezraňujícím způsobem.

Informanti se shodli na tom, že během kontaktu se hlavně snaží o navození příjemné atmosféry a o bezpečný průběh celého kontaktu s ohledem na dítě. Po celou dobu si vedou zápis, kde zaznamenávají, jak rodič zvládá využít čas s dítětem, V případě nastalého ticha je jejich úkolem navrhnout novou hru a soustředit se na bezpečí dítěte, pozorovat, zda se s ním něco neděje a v případě, že začne projevovat domluvené neverbální projevy, jsou informanti připraveni kontakt i v tomto případě ukončit.

Z výpovědí bylo zjištěno, že informanti do kontaktu zapojují i ostatní členy rodiny, pokud samo dítě projeví zájem o jejich zapojení. Informanti jsou toho názoru, že by dítě mělo znát svou vlastní identitu.

V momentě, kdy samo dítě začne nějakým neverbálním způsobem projevovat nezájem, či dokonce strach, je kontakt ukončen. Ve všech odpovědích zaznělo, že se informanti v žádném případě nesnaží dítě přemlouvat, aby dál pokračovalo v kontaktu.

Mezi dotazovanými převažovaly názory, že v rámci kontaktu, před ním i po něm s ohledem na vážnost situace je důležité zapojovat terapeuta. Informanti mají vlastní zkušenosti s tím, že terapeut má v některých případech v tomto směru větší kompetence než klíčový pracovník.

5.3 Dílčí výzkumný cíl 3. – Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu během vyhodnocování kontaktu.

Třetím dílčím cílem (DC3) je zjistit, jak sociální pracovníci vnímají podporu v rámci vyhodnocování kontaktu. Pro výzkumné šetření třetího dílčího výzkumného cíle jsem použila čtyři tazatelské otázky TO 12-15, pomocí kterých jsem zjišťovala, jak probíhá podpora v rámci vyhodnocování kontaktu.

Informanti se ve svých výpovědích shodovali na tom, že účastníky kontaktu upozorňují 10 až 15 minut na to, že kontakt bude ukončen. Z výpovědí bylo jasné, že tento čas dává prostor dítěti připravit se na to, že jeho biologický rodič odejde a kontakt skončí. Výjimkou byl informant (I1), který na konec kontaktu upozorňuje účastníky už půl hodiny před ukončením, aby mělo dítě dostatek času připravit se na konec kontaktu s jeho biologickým rodičem. Informant (I5) dodal, že je možné setkání i o 5 minut prodloužit, jestliže pěstouni souhlasí a kontakt pobíhá dle pravidel stanovených v dohodě o kontaktu.

Při ukončování a následném rozloučení je klíčové, kdo odchází z kontaktu první, jestli první odchází rodič či dítě s pěstounem. V případě výpovědí převažovaly odpovědi, kdy jako první z kontaktu odchází pěstoun spolu s dítětem a biologický rodič zůstává. Informanti se v těchto případech shodli na tom, že rodič zůstává, aby se zabránilo tomu, aby dítě nevidělo, jak od něj rodič odchází a opouští ho. V momentě, kdy zůstane biologický rodič s informantem sám, nastává fáze ošetřování rodiče informantem. Informant (I5) poskytuje rodiči podporu pomocí společné komunikace o kontaktu a dále sdělil: „*S biologickým rodičem se bavíme o tom, jak se s dítětem bavít*

a hrát, případně co by sním mohl dělat dál“. Informant dále doplnil, že se zajímá o přání biologického rodiče, ptá se ho i na to, jak by si další kontakt v rámci možností dál představoval. Dále potom informant také zjišťuje pomocí telefonního hovoru s pěstounem, jak probíhala cesta domů a jak dítě na kontakt reagovalo. V případě výpovědi informanta (I3) z kontaktu po rozloučení odchází první biologický rodič, z toho důvodu, aby neviděl, jak pěstoun odvádí dítě.

Z odpovědi informanta (I2) jsem zjistila, že dítě po kontaktu zůstává a rodič odchází jako první i z bezpečnostních důvodů. Biologický rodič nesmí na dítě někde čekat a tímto je to ošetřeno. Dále se ve svých výpovědích všichni informanti shodovali v tom, že stanovený čas upozornování před koncem kontaktu a kdo odchází z kontaktu první je stanoveno v Dohodě o službě Asistovaný kontakt, se kterou jsou všichni srozuměni.

Ve fázi vyhodnocení kontaktu si informanti napomáhají s různými nástroji, které jim v tomto směru jsou nápomocni. Ve všech výpovědích bez výjimky byl opět informanty nejvíce využíván Formulář vyhodnocení rizik a Individuální plán dítěte. Z výpovědi jsem zjistila, že Formulář vyhodnocení rizik může být použit až 4krát do roka, jelikož se mohou měnit rizika na straně dítěte a je znova potřeba přehodnotit nastavení kontaktů. Informanti ale ve fázi vyhodnocování uváděli, že podpora je zde poskytována formou rozhovoru, na jehož základě vyvozují závěry a vyhodnocují kontakt. Informant (I2) dodal, že spolu s rozhovorem ve vyhodnocovací fázi využívá sadu evaluačních otázek pro pěstouna. Informant (I1) doplnil, že ve fázi vyhodnocování, v případě menších dětí jejich stav sledují po dobu 14 dnů, a pokud se mu nezdá stav dítěte, je zapojován terapeut či psycholog, případně je i kontaktován OSPOD. Dále se také informanti shodovali v tom, že rozhovor s pěstounem, dítětem a biologickým rodičem vnímají jako okamžitou podporu, která probíhá ve většině případů ihned po skončení samotného kontaktu.

Velice citlivé téma je vyhodnocování zájmu dítěte o kontakt, kde i zde se výpovědi informantů ve většině případů shodovali. Nejčastější metodou při vyhodnocování zájmu dítěte je rozhovor s dítětem, s ohledem na jeho věk. Informant (I1) dodal, že mají stanovenou věkovou hranici od 12 let dítěte. Podpora ze strany informantů je tu důležitá, i přesto že biologický rodič vysloví zájem o schůzku s dítětem, činy jsou poté druhá věc a pro dítě je to bolestivá situace, když rodič na domluvenou schůzku

nedorazí. Informanti ve svých výpovědích uváděli, že se dítěte ptají už před samotným kontaktem, zda rodiče chtějí vidět. Z výpovědí vyplynulo, že cílem každé pěstounské péče by mělo být, aby se dítě vrátilo do své původní rodiny, vychází se zde z IPODU. Informant (I2) doplnil, že to nemusí být jenom o fyzickém kontaktu, jakýkoliv kontakt je nezbytný pro práci na identitě dítěte. S ohledem na situaci dítěte, je potřeba s tímto pracovat a posouvat někam dál.

Po proběhlé schůzce a po následném vyhodnocení, informanti mohou zjistit, že dítě o další schůzku nejeví zájem. V těchto případech ve většině výpovědí informanti uvedli, že zapojují terapeuta.

Informanti dále uváděli, že důležité je zjišťovat hlavně názor dítěte a dobře určit, proč dítě další schůzku nechce. To by mělo být na prvním místě v rámci podpory. Informant (I4) dodal, že je také důležité ujistit dítě v tom, že když nechce, tak nemusí, na informantovi je poté domlouvat se na dalším postupu, zda bude s dítětem konzultovat, proč nechce, nebo se do podpory dítěte zapojí terapeut. Informanti se shodli na tom, že vždy je v tomto ohledu lepší dohoda.

Z výpovědí informantů vyplynulo, že jsou dvě možnosti, jak s nezájmem pracovat. U menších dětí se spolu s nimi informanti baví o tom, proč nechtějí biologického rodiče vidět, a co by se s tím dalo dělat, aby to bylo co nejvýhodnější. Když za tím je nezájem, dá se dítě většinou namotivovat, ale pokud se dítěti nechce, tak v tomto případě s tím informant už dál dělat nic moc nemůže. Jestliže má informant pocit, že by se ještě něco v tomto směru dalo změnit, tak pracuje na tom, proč dítě nechce biologického rodiče vidět a zapojuje terapeuta. Informant (I1) doplnil, že v případě potřeby využívá terapeutické kartičky nebo hry. Lze také případně posunout termín setkání, aby dítě mělo dostatek prostoru a více času na vstřebání, přípravu či aby změnilo svůj negativní postoj. Informanti se shodli na tom, že v této situaci, kdy dítě nějakým způsobem projevuje nezájem, vnímají podporu jako nezbytnou součást, kterou poskytují formou rozhovoru a spolupráce s terapeutem.

Shrnutí

V rámci třetího dílčího výzkumného cíle bylo zjištěno, jak sociální pracovníci poskytují podporu během vyhodnocování asistovaného kontaktu. Poskytování podpory během vyhodnocování popisují jako náročnější část kontaktu. Ve fázi vyhodnocování informanti mohou zjistit, že dítě o další schůzku s biologickým rodičem nejeví zájem. V tomto případě záleží, jak svůj nezájem dítě projevuje. Informanti vnímají podporu v motivaci dítěte a ve společné komunikaci o tom, co by mohli udělat jinak, aby to bylo pro dítě přínosnější, s ohledem na jeho bezpečí. Informanti se shodli na tom, že důležitý je kontakt v kterékoliv formě, aby dítě znalo svou identitu.

Z výpovědi jsem zjistila, že informanti během vyhodnocování používají především Formulář pro vyhodnocování rizik a Individuální plán dítěte. Dále se také informanti shodovali ve výpovědích v tom, že je důležité v dohodě stanovit, kdo po ukončení kontaktu odchází jako první. Ve většině odpovědí zaznělo, že z kontaktu odchází jako první biologický rodič dítěte, především proto, aby dítě nevidělo, že ho rodič opouští, ale také proto, aby se zabránilo tomu, že biologický rodič bude po skončení kontaktu na dítě někde čekat. Informanti dodávali, že po skončení kontaktu a rozloučení je biologický rodič ošetřován informanty, kdy se ho ptají na proběhlý kontakt, a řeší s ním jeho přání, obavy nebo strach. Podporu během vyhodnocování informanti vnímají i jako motivaci dítěte v tom, aby projevilo zájem o společný kontakt s biologickým rodičem.

Závěr

Tématem mé bakalářské práce byla problematika pěstounské péče pohledem sociálních pracovníků. Toto téma je v poslední době často diskutované mezi širokou veřejností i samotnými pěstouny.

Pro toto téma bakalářské práce jsem se rozhodla z důvodu osobních zkušeností, jelikož sama znám pěstouny, které do své péče přijali dítě. Dalším důvodem je také to, že se náhradní rodinnou péčí chci zabývat i po dokončení mého vysokoškolského studia.

Hlavním cílem výzkumného šetření v mé práci bylo zjistit, *jak sociální pracovníci vnímají téma podpory při zprostředkování kontaktu dítěte s biologickou rodinou.*

Cíle jsem se snažila dosáhnout pomocí kvalitativní výzkumné strategie s použitím metody kvalitativních polostrukturovaných rozhovorů, při zpracování samotných rozhovorů jsem použila techniku základního kódování.

Z výsledku mého výzkumného šetření vyplívá, že informanti považují podporu za naprosto zásadní součást jejich práce nejen během přípravy na kontakt, ale i během samotného kontaktu a jeho následném vyhodnocování. Zároveň jsem došla ke zjištění, že podpora je poskytována několika různými způsoby. Důraz je kladen především na dítě, od kterého se celý kontakt odvíjí, což se mi potvrdilo u všech informantů.

Po zjištění a vyhodnocení všech nashromážděných informací k tomuto tématu, vnímám hlavní cíl mé bakalářské práce jako naplněný.

Podpora, kterou poskytují sociální pracovníci dítěti, pěstounům, a biologickým rodičům dítěte slouží nejen jako psychická podpora, ale i jako podpora fyzická, kterou sociální pracovníci vnímají především v tom, že se přímo účastní kontaktů a všichni účastníci se na ně v případě potřeby, strachu, obav může během kontaktu obrátit. Toho využívají především děti, které se cítí během kontaktu strach a nejistotu.

V praxi by se daly zjištěné informace využít jako zpětná vazba pro doprovázející organizace. Dále mohou být přínosné jak pro samotné pracovníky, tak i pro pěstouny a biologické rodiče dítěte. Zpětná vazba, jak téma podpory vnímali informanti výzkumu, bude jistě i pro ně zajímavá a důležitá. Zjištěné informace mohou také pomoci pěstounům, při výběru doprovázející organizace. Informace, které jsem během psaní bakalářské práce získala, bych ráda využila ve svém profesním rozvoji a kariérním růstu.

Po zvážení všech skutečností, které jsem se díky kvalitativním polostrukturovaným rozhovorům dozvěděla, mohu prohlásit, že sociální pracovníci ve vybraných doprovázejících organizacích poskytují podporu v maximální možné míře všem účastníkům asistovaného kontaktu.

Seznam použité literatury

- GABRIEL, Zbyněk. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 2008. Praha: Grada.
- HOLÁ, Lenka.. *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. 2014. Olomouc: Leges.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. 2005. Praha: Portál.
- HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat*. 2006. Praha: Portál.
- MACELA, Miloslav. *Krátkodobá pěstounská péče: Historie, praxe, perspektivy*. 2019 Brno: Sdružení pěstounských rodin.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1999. Praha: Portál.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Osvojení a pěstounská péče*. 2002. 1.vyd. Praha: Portál.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 2006.1. vyd. Praha: Grada.
- NOŽÍŘOVÁ, Jana.2012. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde.
- RYCHLÍK et al., 2018. *Dobrý pěstoun*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. 2013. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- SMOLÍKOVÁ, Veronika. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. 2014.,1. vyd. Ostrava: KEY Publishingsr.
- ZEZULOVÁ, Dagmar, *Pěstounská péče a adopce*, 2012. Praha: Portál.

Elektronické publikace

Amalthea z.s. [online]. [cit. 2022-01-27]. Dostupné z: <https://www.amalthea.cz>

Asistovaný kontakt a poradenství [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z:

<https://www.paventia.cz/sluzby-paventia-z-s/asistovany-kontakt-a-poradenstvi/asistovany-kontakt/>

BUBLEOVÁ, Věduna a Alena VÁVROVÁ. Základní informace o náhradní rodinné péči, 2014 [online]. 1. Praha, [cit. 2021-8-22].

https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/zakladni_informace_o_nahradni_rodinne_peci.pdf

Centrum Domov a rodina [online]. [cit. 2022-01-28]. Dostupné z:

<https://centrumdar.cz/o-nas/>

Děti patří domů: Nový manuál kontaktu s biologickou rodinou [online]. [cit. 2021-12-30]. Dostupné z: [https://www.detipatridomu.cz/wp-](https://www.detipatridomu.cz/wp-content/uploads/kontakt_s_biorodinou_velky_vuz_sever.pdf)

[content/uploads/kontakt_s_biorodinou_velky_vuz_sever.pdf](https://www.detipatridomu.cz/wp-content/uploads/kontakt_s_biorodinou_velky_vuz_sever.pdf)

Diamant z.s. [online]. [cit. 2022-01-27]. Dostupné z: <http://www.diamant-kralovehradecky.cz/#>

Doprovázení pěstounů na přechodnou dobu [online]. [cit. 2022-03-31]. Dostupné z:

http://www.pestouni.cz/wp-content/uploads/2019/06/Prechodna_pestounska_pece_doprovazeni_pestounu_sbornik_A5_web.pdf

HOSTITELSKÁ PÉČE a příprava k ní [online]. [cit. 2022-03-15]. Dostupné z:

<https://www.adoptce.com/wp-content/uploads/deti-patri-domu-o.s.-hostitelska-pece-a-priprava-k-ni-odborna-metodika.pdf>

Maják-centrum NRP [online]. [cit. 2022-01-28]. Dostupné z:

<https://trutnov.charita.cz/jak-pomahame/majak-centrum-nrp/>

Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče [online]. Amalthea, 2013 [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: <https://www.amalthea.cz/data/File/metodiky%20ke%20stazeni/odborn%C3%A9%20metodiky/doprov%C3%A1zen%C3%AD/metodika-doprovazeni-2013.pdf>

Formy náhradní rodinné péče [online]. [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

Pěstounství je profese [online]. [cit. 2022-01-01]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Pestounstvi_profese_archiv.pdf/05050b43-98a8-c396-7195-c2134e972f47

Pěstounská péče. Středisko náhradní rodinné péče [online]. 2021 [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/pestounska-pece>

Právo na dětství: Opatrovník nezletilého dítěte [online]. [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/deti/tvoje-prava/porusuji-ma-prava/opatrovnik-nezletileho-ditete/>

Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin [online]. 2014 [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: <http://valika.cz/wp-content/uploads/2014/05/pravni-a-financi-aspekty-doprovazeni.pdf>

Staň se náhradním rodičem: Odměny pěstounů se změní [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: <http://stansenahradnimrodicem.cz/2021/10/04/odmeny-pestounu-se-zmeni/>

Sociální práce [online]. [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/socialni-pracovnik-ospod-nahradni-rodinna-pece/>

Stopa čápa [online]. [cit. 2022-01-27]. Dostupné z: <https://www.salinger.cz/stopa-capu>

Šance dětem [online]. [cit. 2022-03-31]. Dostupné z <https://sancedetem.cz/co-se-skryva-pod-organem-socialne-pravni-ochrany-deti>

Vzájemné soužití: Metodický průvodce [online]. [cit. 2021-12-30]. Dostupné z: <https://www.vzajemnesouziti.cz/file.php?nid=15768&oid=7583749>

Změny v odměnách pěstounů v roce 2022 [online]. [cit. 2021-12-13]. Dostupné z: <https://www.danovy-portal.com/aktuality/zmeny-v-odmenach-pestounu-od-roku-2022>

Zprostředkování náhradní rodinné péče, [online]. [cit. 2022-03-31] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/proces-zprostredkovani>

Zprostředkování náhradní rodinné péče. Praha 22: Zprostředkování náhradní rodinné péče [online]. Praha, 2021 [cit. 2021-09-15]. Dostupné z: <https://www.praha22.cz/urad/organizacni-struktura/odbory-uradu/usek-socialne-pravni-ochrany-deti/zprostredkovani-nahradni-rodinne-pece/>

Legislativní dokumenty

ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

ČESKO. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>

ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

ČESKO. Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>

Seznam tabulek

Tabulka č 1: Rozpis dávek pěstounské péče o dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby

Tabulka č 2: Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Seznam příloh

Příloha 1- Transkripce rozhovoru

Příloha 1 – Transkripce rozhovoru

Informant I4

„Jaké metody používáte při přípravě dítěte na kontakt?“

„Při přípravě dítěte používáme zejména příručku Metodika kontaktu s MPSV. Dítěti je dále poslán pohledu od biologického rodiče, a já informuji orgán sociálně-právní ochrany dětí, poté se o tom v rodině bavíme. Buďto dítě odpoví, nebo ne. Příprava je dále na OSPODU.“

„Jak jsou připravování na kontakt pěstouni?“

„Spolu s pěstounem řeším jeho strach a obavy, poté v případě potřeby odkazuji na terapeuta. Důležité je hodně podporovat, záleží, zda jsou otevření ke kontaktu nebo ne.“

„Jak jsou připravování na kontakt biologičtí rodiče?“

„Záleží na doprovázející organizaci. U nás je jedna daná pracovnice, která se věnuje přímo biologickým rodičům. Před samotným kontaktem domluvíme schůzku s biologickým rodičem. Pokud hovoříme v zájmu dítěte, rodič spolupracuje.“

„Jak stanovujete cíl kontaktu?“

„Záleží, čeho se kontakt týká, je to velice individuální. Za cíl můžeme považovat to, aby kontakt byl bezpečný a smysluplný a aby si dítě odneslo dobrý zážitek z kontaktu s biologickým rodičem.“

„Kdy je uzavírána dohoda o kontaktu a jak dlouho před prvním kontaktem?“

„Většinou hodinu před prvním kontaktem. Dohodu podepisuje biologický rodič na první schůzce, je dopředu seznámen s tím, co tam bude.“

„Jak se řeší porušení dohody?“

„Probíhá zrušení kontaktu, máme stanovená 3 napomenutí.“

„Jak je během kontaktu pracováno s dítětem/pěstouny/biologickými rodiči?“

„Všichni aktéři jsou na samotný kontakt připraveni. Každý, tj. dítě, pěstoun, biologický rodič a sociální pracovník tam má svoji roli. Sociální pracovník se snaží, aby byla při kontaktu příjemná atmosféra, aby všichni měli to, co potřebují, tj. i občerstvení. Aby se tam všichni cítili relativně dobře. Sociální pracovník pomáhá při komunikaci dítěte s biologickým rodičem. Pokud vážne konverzace nebo společná hra, tak sociální pracovník pomáhá buď dítěti nebo rodiči. Když je těžší kontakt, tak jsou v místnosti dva sociální pracovníci. Jeden se věnuje průběhu kontaktu a druhý zaměstnává pěstouny tzn. povídá si s nimi. Je to k vůli tomu, aby nedošlo ke zbytečnému konfliktu mezi pěstouny a biologickým rodičem. Jinak je sociální pracovník dopředu domluvený s dítětem. Mají smluvený signál, kterým dítě sociální pracovníkovi říká, že se něco děje a něco není v pořádku. Např. vezme do ruky červený balónek. Sociální pracovník jde k dítěti a povídají si o tom. Někdy to znamená, že dítě si přeje kontakt ukončit. Sociální pracovník zjišťuje, jestli je to opravdu tak a ptá se dítěte co je v nepořádku. Víte, pokud jsou všichni aktéři dobře na samotný kontakt připraveni, tak není moc na čem v průběhu kontaktu pracovat. Velmi důležitá je opravdu příprava předem.“

„Jak je pracováno s dítětem, které začne během kontaktu projevovat nezájem v něm pokračovat?“

„Máme domluvené neverbální signály s dítětem, když se něco se děje, kontakt je ukončen. Požíváme Formulář pro vyhodnocení rizik i když neprobíhá kontakt.“

„Co se děje, když nastane situace, že rodič nedorazí?“

„Kontakt probíhá bez něj, hrajeme si. Dítě vidí, jaký rodič je. Zůstáváme, aby dítě zůstalo, záleží na věku dítěte. Pokud se dozvíme, proč rodič nedorazil sdělíme to dítěti, s ohledem na jeho věk.“

„Kdy a za jakých podmínek jsou do kontaktu zapojeni ostatní členové rodiny?“

„Na první kontakt vždy přichází biologický rodič sám. Poté kontakt s babičkou ale ne hned. Kontakt se uskuteční zvlášť ne dohromady s biologickým rodičem, pro dítě by toho bylo hodně, dále se kontakt vyhodnocuje, máme postupy, které upravujeme individuálně podle potřeb.“

„Jak je zapojován do kontaktu terapeut?“

„Terapeut je zapojován většinou u prvního kontaktu a pak podle potřeby, zpravidla když vidíme že se s dítětem něco děje. Začnou se dít např. věci ve škole. Dítě je ošetřeno po skončení kontaktu. Pokud víme že bude další kontakt za půl roku tak je dítě ošetřeno už před kontaktem.“

„Jakým způsobem je kontakt ukončen?“

„Nejprve oznámím 10 minut před koncem že zbývá 10 minut. Poté dojde k rozloučení, podle toho, jak je naplánováno v dohodě. Odchází pěstoun s dítětem, biologický rodič je ošetřován, je zde hodně pracováno s komunikací.“

„Jaké jsou použity nástroje pro vyhodnocování kontaktu?“

„Nejvíce využíváme Formulář rizik, IPOD v průběhu práce s rodinou.“

„Jak vyhodnocujete zájem dítěte a rodiče o kontakt?“

„Zjišťujeme ihned po kontaktu, za pomoci rozhovoru, jak s biologickým rodičem, tak s dítětem.“

„Jaký je postup, pokud dítě nejeví zájem o další schůzku?“

„Nabídka možnosti, že tu možnost má a že to jenom na něm. Kdykoliv bude chtít může se s nimi vidět, vždy je lepší dohoda. Čekáme, případně můžeme odkázat na dětskou klinickou psychologii, protože nevíme, co se s dítětem děje.“